د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د
ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو
د تالیف لوی ریاست

فرهنــــگ

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

فرهنګ - یوولسم ټولګی

Ketabton.com

درسي کتابونه د پوهنې وزارت پورې اړه لري.پلورل او پېرودل يې په
کلکه منع ده. له سر غړوونکو سره قانوني چلن کېږي.

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنګ

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مؤلفان

- عبدالحمید عاطف
- فضل الرحمٰن فقیهي

علمي او مسلکي ایډیټ

- دکتور خوش نظر پامیرزاد
- عبدالرؤوف حکیمي

ژباړونکی

احمد شاه زغم

د ژبې اډیټوران

- محمد امین نژند
- غلام سرورگلاب زی صافی

دیني، سیاسي او کلتوري کمېټه

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کمېټه

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین
- دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

- صفت الله مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مِلّي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې، کور د توري — هر بچی یې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کـور دی — د بلــوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو — د ترکمنـــو د تـــاجکـــو
ورسره عرب، گوجـــر دي — پامیـــریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایمـــاق، هم پشه یان
دا هیـــواد به تل ځلیږي — لکـــه لمـــر پر شنه آسمان
په سینـــه کې د آسیـــا، به — لکـــه زړه وي جـــاویدان
نوم د حق مو دی رهبـــر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو استاذانو، ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي؛ البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، د همدې ارزښتونو پر بنا تدوین او ترتیب شوی دی. علمي ګټوري موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران استاذان او ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دارنده مسؤولیتونه لري.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې برخه کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په تدوین کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په ترتیب او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

خپرکي	د لوست شمېر	سرلیک	مخ
	سریزه		ح
	دکتاب عمومي موخې او هدفونه		۱
لومړی خپرکی	اسطورې او افسانې		۲
	لومړی لوست	اسطورې اوافسانې	۳
	دویم لوست	کیسې او حکایتونه	۱۱
	دریم لوست	رزمي شعرونه او شهنامه لوستل	۱۵
	د لومړي خپرکي لنډیز		۱۹
دویم خپرکی	ولسي ادبیات		۲۰
	څلورم لوست	لنډۍ	۲۱
	پنځم لوست	متلونه او مقولې	۲۵
	د دویم خپرکي لنډیز		۲۷
دریم خپرکی	جامې او پوښاک		۲۸
	شپږم لوست	زموږ د هیواد د خلکو جامې	۲۹
	اووم لوست	د واده او کوژدې د مراسمو جامې	۳۳
	اتم لوست	د جشنونو، اخترونو او .... جامې	۳۵
	نهم لوست	د ماشومانو جامې	۳۹
	د دریم خپرکي لنډیز		۴۱
څلورم خپرکی	واکمني او سیمه ییزه اداره		۴۲
	لسم لوست	زموږ د هیواد کورنۍ توکمیز جوړښت	۴۳
	یوو لسم لوست	مرکه او جرگه	۴۵
	دولسم لوست	د تاوتریخوالي او دښمنیو سر چینې، لاملونه ...	۴۹
	د څلورم خپرکي لنډیز		۵۳

پنځم څپرکی	استوګنځایونه، د ودانیو جوړو لو مواد، لارې او طرحې		۵۴
	دیارلسم لوست	سمڅې او ختین کورونه	۵۵
	څوارلسم لوست	څپري کورونه	۵۹
	پنځلسم لوست	غوجلې	۶۳
	شپاړسم لوست	کلا،برج او د کوترو کوټې	۶۷
	اوو لسم لوست	جوماتونه او کاروان سرا یونه	۷۱
	اتلسم لوست	کاشي کاري	۷۵
	نولسم لوست	د میناتوری هنرونه	۷۹
	د پنځم څپرکي لنډیز		۸۳
شپږم څپرکی	په سیمه او په هیواد کې لیږد را لیږد		۸۴
	شلم لوست	د انسانانو په واسطه لېږد را لېږد	۸۵
	یوویشتم لوست	په لومړنیو وسایطو سره لېږد را لېږد	۸۷
	دوه ویشتم لوست	دخاروبو په واسطه لېږد را لېږد	۹۱
	درویشتم لوست	په پر مختللو وسایطو سره لېږد را لېږد	۹۷
	د شپږم څپرکي لنډیز		۱۰۱
اووم څپرکی	لوبې او ورزشونه		۱۰۲
	څلرویشتم لوست	سیمه ییزې لوبې	۱۰۳
	پنځه ویشتم لوست	لامبو وهل	۱۰۷
	شپږ ویشتم لوست	غیږ نیول (پهلواني)	۱۱۱
	اوه ویشتم لوست	په بیلابیلو لوبوکې ملي ټیمونه	۱۱۳
	اته ویشتم لوست	د نړیوال المپیک په لوبوکې زموږ دهیواد....	۱۱۷
	د اووم څپرکي لنډیز		۱۱۹
	اخځلیکونه		۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

فرهنګ څه شی دی؟

فرهنګ

شنیـــدم زدانـــای فرهنـــګ دوست — زهی آنکه فرهنګ ملکش نکوست

زموږ ګران هېواد افغانستان چې په تېرو وختونو کې د آریانا او خراسان په نومونو یادېده، د پېړیو په اوږدوکې د روښانه ملّي او فرهنګي هویت لرونکی و.

زموږ دغه ملّي او فرهنګي هویت عبارت دي له: تاریخ، ژبه، هنرونه، ادبیات، زاړه رسمونه او دودونه، چې د پېړیو په اوږدو کې زموږ د نیکونو په واسطه ایجاد شوي او دوخت په بتۍ کې پاخه شوي او وده یې کړې ده.

د دې ملّي او فرهنګي زېرمو او پدیدو له یو ځای کېدو څخه زموږ ملّي پېژندپانه منځ ته راغلې ده، هره ټولنه فرهنګي تنوع لري، زموږ ټولنه په ملّي فرهنګ راغونډه او زموږ خلک د دې فرهنګ په شتون کې خپل رنګ او بڼه غوره کوي.

په فرهنګ کې علوم، باورونه، ګمانونه، ګروهنې، تهذیبونه، هنرونه، د ژوند لارې، سنتونه او رواجونه ټول شامل دي. په لنډ ډول فرهنګ دیوه ملت د پوهنو، د مادي او معنوي نوښتونو او ابتکارونو ټولګه ده.

ستاسو په لاس کې داکتاب، او وه څپرکي لري،

په لومړي څپرکي کې اسطورې، کیسې او حکایتونه دي چې د خلکو په منځ کې دود دي، په کوم ډول منځ ته را غلي او څرنګه ترنن ورځې رارسېدلي دي؟

همدارنګه رزمي اشعار او د شهنامې لوستلو دود بیان شوی دی.

په دویم څپرکي کې ولسي ادبیات لکه: لنډۍ، متلونه او مقولې دي (د مشت نمونهٔ خروار) په ډول یاد شوي دي. تاسې به په یقین سره په سلګونو داسې نورې هم په یاد لرئ او هم به یې راغونډې کړئ.

په دریم څپرکي کې زموږ د خلکو د ساده او د ځانګړو مراسمو د جامو بېلګې او ډولونه د هغوی له تصویرونو سره درپېژندل شوي دي، چې د کلیو، بانډو، د ښار اوسیدونکو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشومانو ځانګړې جامې پکې شاملې دي، له پخوا څخه تر نن پورې دود لري.

په څلورم څپرکي کې زموږ د هېواد دکورنیو او قومونو جوړښت، دکلیو او کورنیو ترمنځ اړیکې، د جرګو او مرکو د دودیزې سیمه ییزې واکدارۍ ځرنګوالی، د قومي شوراګانو او جرګو ګټې، مزایاوې او زیانونه بیان شوي دي چې د هغې په باره کې به معلومات ترلاسه کړئ، قضاوت به هم وکړئ او خپل نظرونه او وړاندیزونه به د ښاغلي ښوونکي سره شریک کړئ.

په پنځم څپرکي کې به د خپلو اجدادو او نیکونو د ژوند د لرغونو ځایونو، د غارونو پخواني کورونه، ختین او ډبر ي کورونه، کلاګانې، برجونه، د پلرونو او نیکونو کورونه، د ښارو و غوجلې د هغوی د جوړښت د ځرنګوالي او تصویرونو سره وګورئ، او تاسې د دې ټولو سره بلد یاستئ، زموږ د هېواد د جوماتونو، پخوانیو کاروان سرایونو، د معمارۍ هنر، کاشي کارۍ او د میناتورۍ د هنرونو نمونې پېژنئ او په یقین سره د هغوی د راژوندي کولو، پرمختګ او پراخوالي په فکر کې هم یاست.

په شپږم څپرکي کې دتېر شوي وخت او ننني ورځې د لېږد رالېږد وسیلو ډولونه د انسانانو او ښارو و په ګډون د لېږد رالېږد لومړني او د نن ورځې پرمختللې و اسطې د هغوی د تصویرونو سره ترتیب او تاسې ته مو درپېژندلې دي.

په اووم څپرکي کې د لوبو او بدني روزنې ډولونه بیان شوي دي چې تاسې د لوبو د منځته راتلو په موخو او د ځینو سیمه ییزو لوبو د کولو په طریقو او ګټو سره بلد شئ.

کوم شیان چې موږ په دې کتاب کې راټول کړي دي د بحر د هغو اوبو په شان دي چې په کوزه کې ترې را واخیستل شي.

زه یقین لرم چې تاسې ځوانان به د دې لوی رسالت څخه خبر یاست، پام به مو وي او کوښښ به کوئ چې د هېواد دګټور، پراخه او لوی فرهنګ راغونډولو او روښانولو ته به پام کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب عمومي موخې او هدفونه

د دې کتاب له تدریس څخه وروسته تر هرڅه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یووالی او یو موټې کېدل ټینګښت ومومي.

د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوۍ روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو له فرهنګ سره بلد شي.

د زده کوونکو معلومات او پوهه به په دې برخه کې دومره پراختیا ومومي ترڅو وپوهېږي چې زموږ د خلکو فرهنګ او زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې پر فرهنګ سربېره زموږ دګران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو دګډ فرهنګ په توګه وویاړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې:

د فرهنګ مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوی ځای ورکړ شوی دی او تاسې په یقین سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ له ځانګړتیاوو او ځرنګوالي خبرباستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هویت ځرګندوی دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بېلابېلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډکلتور سره به ستاسې مینه لا زیاته شي او د هغې د بیا رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او د غیر افغانی عناصرو د فرهنګونو له منلو څخه په کلکه ډډه وکړي. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو او د هغې د محتوا او (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتیا او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

اُسطورې او افسانې رزمي شعرونه او...

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو سره بلد شي او د هغوی محتوا وې، توکي، مفاهيم او ارزښتونه به وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په منځ کې په دې ډول ادب، دود او تاريخي قدامت باندې پوهه شي، له يوه نسل څخه بل نسل ته د هغې د انتقال او د پېرېو په تېرېدلو سره چې کوم بدلونونه په دې کې راغلي دي، وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په تولنيز ژوندکې د دې ډول ادب په ګټو، ښېګڼو او اغېزو باندې پوه شي او د هغو معروفو او مشهورو کتابونو سره به چې د حماسي داستانونو، حکايتونو او اسطورو لرونکي دي، آشنا شي.

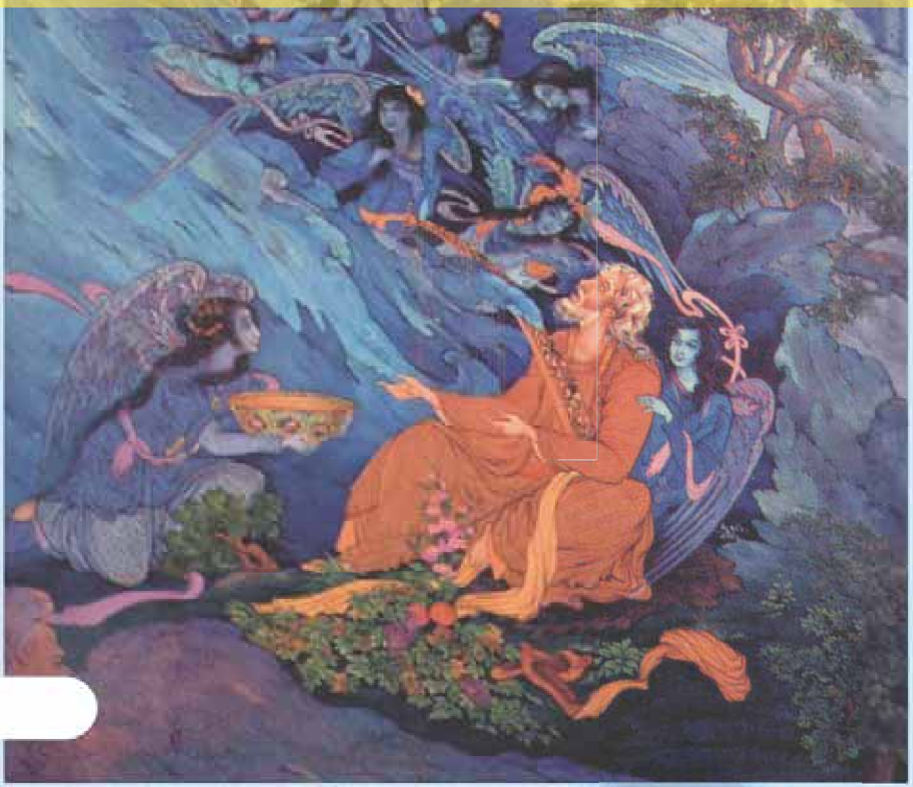

لومړی تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست:

اُسطورې او افسانې

- اسطوره څه ته وايي؟
- تاسو څو افسانې اورېدلي او په ياد مو دي؟

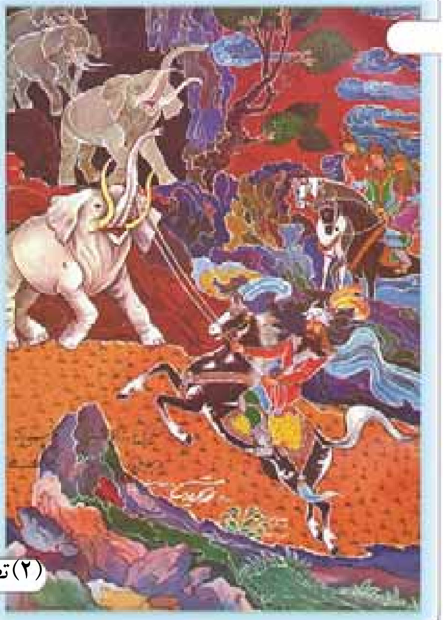
(۲) تصوير

اسطوره : زموږ د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو يوه اساسي برخه ده. دغه وګړنيزه ادبي برخه د تېرو وختونو په اوږدو کې زموږ د خلکو د لوړو خيالونو او تصوراتو محصول دی چې له يوه نسل څخه بل نسل ته را رسېدلي او تر نن پورې يې دوام کړی دی.

اسطورې هغه داستانونه دي چې ډېر ځله خيالي او جوړه شوې محتوا لري او زياتره د هغو شته والی او عملي توب د عقل له پلوه شوونی نه برېښي، خو افسانې کله عادي او کله اسطورو ته ورته محتوا لري.

د اسطورو اصلي توکي د افرادو، پېښو او پديدو په ستاينه کې زياته مبالغه ده، لکه: د فردوسي شهنامه او ځينې نور داستانونه چې اسطوره يي محتوا لري او داسې ښکاري چې له ځانه جوړ شوي وي او يا د هغې په اصل کې نور مطلبونه او پېښې د مبالغې په ډول ورزيات شوي وي.

اسطوره د يوه قوم د تاريخي او نا ليکل شوو خيالونو او د هغوی د تاريخي شته والي هنداره او سريزه ده. اسطوره د يوه قوم د ملي او ټولنيزو ارزښتونو ښېانونکې ده. داسې چې د کيسو په قالب کې د هغه قوم د زړه راښکونکو غريزوي او آرماني هېلو ترجماني کېږي. د اسطورې تر ټولو مهمه ځانګړنه د هغې غير عادي ژبه او جوړښت دی.

اسطورې له عقل او باور څخه لرې په نامعلوم زمان او مکان کې د غیر عادي، خیالي او د ډېرو غښتلو قهرمانانو غیر عادي او نا آشنا کیسې دي.

د بېلګې په ډول: د فردوسي شهنامه په نړیواله کچه تر ټولو ستر حماسي اثر او محتوا یې د لرغونو قومونو د اسطورو ټولګه ده. فردوسي په خپل منظوم حماسي اثر کې لرغوني اسطوروي میراثونه په استاذانه ډول په دري ژبه منظوم کړي دي.

اسطوروي کیسې او پخوانۍ حماسي سندرې په نالیکلي او شفاهي توګه د سندربولو او بزګرانو په وسیله سینه په سینه او خوله په خوله وروستیو نسلونو ته را رسېدلي دي او د فردوسي د شهنامې بنسټیز آرونه جوړوي.

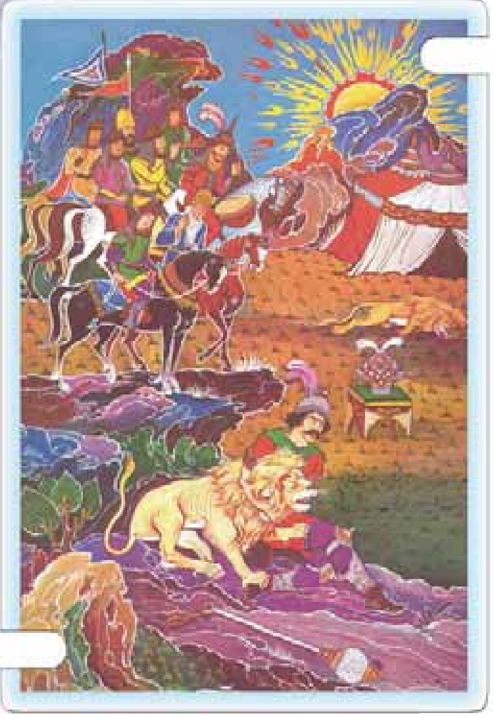

(۳) تصویر

افسانه (کیسه)

افسانې د خلکو د ژبنیو لاسته راوړنو یوه غوره برخه ده. دا ډول خبرې له لرغونو وختونو څخه را په دې خوا د خلکو په ټولنیز او عاطفي ژوندکې موجودې دي.

انسانان له پخوا زمانو را په دې خوا د افسانو له ویلو او اورېدلو سره مینه لري. په ځانګړې توګه دغه مینه په ماشومانو او ځوانانو کې ډېره زیاته ده.

ماشومان د ژمي په شپو کې تر تودو صندلیو لاندې او یا په تودو کوټو کې د خپلو نیاګانو یا د باباګانو چار چاپېر را ټولېږي دوی د دیوانو او ښاپېرو، آدم خان او دُر خانۍ، مؤمن خان او شیرینو، بهرام او ګل اندامې، ورقه او ګل شاه، شیر عالم او میمونې، یوسف او زلیخا او نورو افسانو په برخه کې کیسې کوي. او داسې یې پیلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و، نه و، یو پاچا و — ناست په دو کانچه و

ما و وېشت په ډېره — هغه ولوید په لکړه

یا په دري ژبه (افسانه، سي سانه، چهل مرغک ده یک خانه)

یا: یو و، یونه و غیر له خدایه بل څوک نه و

یا: یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیچ کس نبود

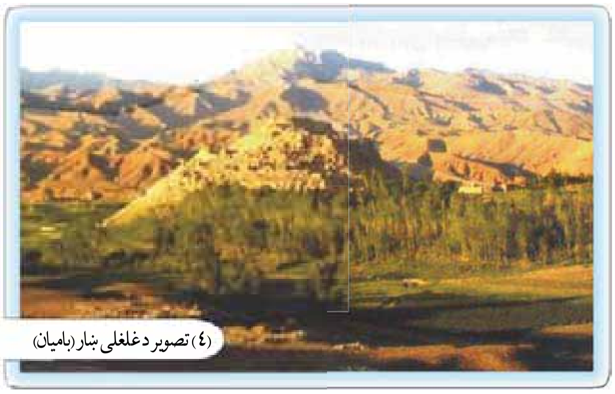
(٤) تصویر د غلغلی ښار (بامیان)

او په داسې ویناو و او جملو کیسې پیلوي او ماشومان یې په مینه سره اوري.

زموږ ګران هېواد چې له پخوا زمانو راهیسې یو بډای فرهنګي هېواد و، تل یې په خلکو کې د افسانو ویل او اورېدل دود و او تر ننه پورې دوام لري، لکه:

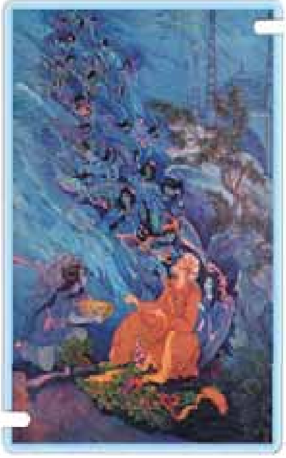
(٥) تصویر

د مرد او نامرد، وري او لېوه کیسې د کلیلې او دمنې کیسې چې د ځناورو او ښارویو په ژبو یې وایي. همدارنګه د هزارویکشب، فقیر ادهم، شیر او نجار، زمري او ګیدړې، زمري او بابه دهقان، د بابه خارکش او په لسګونو نورې افسانې.

په پخوا وختونو کې چې خلکو ډېر کارونه، نه درلودل او هم د بوختیاو و ننني وسایل لکه رادیو، تلویزیون، او... هم نه و، نو خلکو خپل وزګار وختونه دګټورو خبرو او کیسو په اورېدلو تېرول او د ژمي په اوږدو شپو کې به یې کیسې او افسانې ویلې.

نن هم زموږ د خلکو په منځ کې دکیسې کولو دود شته، خو د تېرو وختونو په پرتله دومره زیات نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افسانو منځ پانګه (محتوا)

وګرنيزې کيسې يا افسانې ډول ډول منځپانګې لري او هره کيسه موږ ته د تېرو خلکو د ژوند د عادتونو او آرمانونوتولې خواوې ښانوي. په افسانو کې له عقله لرې برخليکونه او په زړه پورې پېښې تمثيلېږي، لکه: د جادوګرۍ، توردېو، سپين ديو، سيمرغ، د کوه قاف ښاپيرۍ، اتلانو، رستم او نورو رولونه د يادونې وړ دي.

څرنګه چې په افسانو کې ټولنيزې چارې او د تېرو خلکو ترمنځ اړيکې له يو بل سره بيانېږي؛ همدارنګه د حرص، ظلم او برلاسۍ، قهر، غوسې، کينې، د دروغو څخه بد ويل کېږي او ښه فضايل او خصلتونه لکه رښتيا ويل، پاک زړه توب، عدالت، مينه، قناعت، زغم، حوصله او سرښندنه ستايل کېږي. بايد و وايو چې ځينې افسانې زموږ د تېرو خلکو د سپېڅلې مينې ښکارندوی دي.

ځرګندونه کوي او د مخکنيو خلکو او ټولنو د ارادو او عواطفو ښودونکې او څرګندونکې ګڼل کېږي.

افسانې موږ ته د وفادارۍ او مينې درس راکوي او پندونه ترې اخيستل کېږي.

کله ناکله وګرنيزې افسانې په بېلابېلو ځايونو او وختونو کې په يو او بل ډول موږ ته را رسېدلي دي، نو د لېږد او انتقال د زمانې په بهير کې يې له يوه نسل څخه بل نسل ته بدلون موندلی دی.

تاسې يو له هغو افسانو څخه چې د خلکو په منځ کې دود دي په لاندې ډول لولئ:

د زمرت Zumrat او قيمت کيسه (افسانه)

و، نه و، غير له خدای ﷻ بل څوک نه و.

په تېرو زمانو کې يو سړی و، چې د يوه ځنګله په څنګ کې يې ژوند کاوه. دغه سړي دوه لورګانې او دوه ښځې درلودې، ديوې لور نوم يې (زمرت) او د بلې نوم (قيمت) و. قيمت لټه او (زمرت) هوښياره او خواريکښه نجلۍ وه. د (قيمت) مور به تل خوابدې او نارامه وه چې لور يې ولې لکه د (زمرت) غوندې هوښياره نه ده.

(قيمت) ته به يې چې څومره نصيحت کاوه ګټه يې نه کوله او له بل پلو به يې له (زمرت) سره کينه او بدي کوله او د هغې د له منځه وړلو په فکر کې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ورځ يې د تل په شان خپل مېړه ته د (زمرت) څخه سر وټکاوه او شيطاني يې ورته وکړه، (زمرت) يې د پلار په نظر کې لټه، بېکاره او بدګزاره معرفي کړه او ويې ويل: «که دا لور دې له کوره ورکه نه کړې، نو زه له کوره ځم» خو ورځې او هفتې يې خپل مېړه وګواښه.

د (زمرت) پلار بله چاره نه لرله او هغه يې له ځان سره يوه ځنګله ته بوتله او د ځنګله په يوه ګوښه کې يې پرېښوده. خپل تبر يې را واخيسته او د ځنګله بلې خوا ولاړ. تبر يې په يوه ونه کې وځړاوه او خپله د (زمرت) له نظره په پټه بېرته کورته وګرځېد، (زمرت) يې په ځنګل کې يوازې پرېښوده.

د ورځې په اوږدو کې يې باد تبر ښوراوه او په ونه لګېده. (زمرت) د تبر د غږ په اوريدو تر ماښامه پورې فکر کاوه چې پلار يې ونې غوځوي.

کله چې ماښام او تياره خپره شوه او پلار يې رانه غی، ناچاره په وېره وېره د تبر د غږ په لور لاړه او هلته يې وليده چې تبر باد په ونه وهي او پلار يې نشته. ډېره وويريده، يو خوا بله خوا يې منډې وو هلې او د پلار جان، پلار جان! نارې يې وهلې. په ډېرو منډو او لټونونو په تياره شپه کې روانه وه، آخر يې د ځنګله په يوه ګوښه کې يوه تته رڼا وليده، ځان يې هلته ورساوه. ګوري چې يوه کوټه ده او په هغه کې يوه جادوګره ښځه ناسته ده. دکوټې دروازه يې ور وټکوله، اجازه يې واخيسته، دننه شوه او سلام يې ور واچاوه. جادوګرې ورته وويل:((عليکم السلام، اې نازنينې نجلۍ، نږدې راشه! ولې ژاړې او په دې نيمه شپه په ځنګله کې ولې سرګردانه يې ؟)) زمرت پېښنه ورته بيان کړه.

جادوګرې د هغې په سر لاس کش کړ. ډوډۍ يې ورکړ او بيايې خواړه ورکړل. (زمرت) خواړه وخوړل او څرنګه چې ډېره ستړې شوې وه، نو ويده شوه، سهار وختي چې کله له خوبه راوېښه شوه په ټول انګړ کې يې اوبه وشيندلې او جارو يې کړ. د سهار چای يې برابر کړ او جادو ګرې ښځې ته يې غږ کړ چې: « پاځېږئ چای تيار دی!».

هغه چې له خوبه پاڅېده، ګوري چې دکور ټول انګړ دهنداري په څېر پاک او ستره شوی دی، توده ډوډۍ او چای تيار دي. ډېره خوشحاله شوه. دواړو د سهار چای وخوړ او بيا يې د غرمې او ببګاه خواړه هم په همدې ډول برابر کړل. خو ورځې په دې ډول تېرې شوې. جادو ګره ښځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له زمرت څخه ډېره خوشحاله وه او لاس به یې وربانديې تېراوه. زمرت هم ډېره خوشحاله وه، هره ورځ په ځنګله کې د شنپلېو او ونو ترمنځ ګرځېده او د هغو ننداره به یې کوله. خود زمرت مور او پلار ډېر غمجن وو او موربې شپه او ورځ ژړل.

یوه ورځ زمرت بام ته وختله چې خس او لرګي راکوز کړي، ناڅاپه یې خپل کور ولید، ډېره غمجنه شوه، په ژړا یې پیل وکړ، جادوګرې ترې وپوښتل: «لورې، ولې ژاړې؟ هغې وویل: خپل کور مې ولید. نو ژړا راغله.»

ښځې ورته وویل: «ګرانې لورې! مه ژاړه. زه به تا مورجانې او پلار ته ور ولېږم، د بام پر سر دوه شنه او تور صندوقونه دي، شین صندوق له ځان سره را ښکته کړه» زمرتې صندوق له ځانه سره راکوز کړ.

جادوګره وروسته ځنګله ته لاړه او یوه ښکلې ګاډۍ چې په آس پورې ترلې وه راوسته. صندوق یې په ګاډۍ کې کېښود او د صندوق کونجي یې زمرتې ته ورکړه او ورته ویې ویل: «ګرانې لورې! ګاډۍ کې سپره شه او خپل کورته دې لاړه شه! کله چې کورته ورسېدې نو صندوق به په کور کې خلاص کړې.»

زمرته په ګاډۍ کې سپره شوه او ګاډۍ نیغه کورته ورسوله. پلار، مور او ګاونډیان د زمرتې په لیدو ډېر خوښ شول، خو میره یې غمجنه شوه. زمرتې هغوی ته ټوله کیسه وکړه.

کله چې شپه شوه نو زمرت په کوټه کې خپل صندوق را خلاص کړ، ګورې چې صندوق له ورېښمینو جامو او طلایي ګاڼو څخه ډک دی، خوښي یې لا ډېره شوه.

سبا چې د قیمتي مور له ورېښمینو جامو او طلاوو ډک صندوق ولید، بخیلي او کینه یې لا ډېره شوه او میرې ته یې وویل: «قیمته هم سبا ځنګله ته یوسه!

قیمته یې سبا پلار ځنګله ته بوتله، د ځنګله په یوه ځای کې یې پرېښوده، تبر یې په ونه کې وځړاوه او پخپله پټ کورته ستون شو. نیمه شپه قیمته په ژړا د جادو ګرې کورته ورغله، د جادوګرې دروازه یې له ټکولو او اجازې پرته پرانیسته ور دننه شوه او سلام یې هم وانه چاوه. دا چلند د جادوګرې خوښ نه شو. څه خواړه یې قیمتې ته راوړل، هغه یې وخوړل او ویده شوه. سهار چې جادوګره له خوبه پاڅېده ګوري چې قیمت لا تر اوسه ویده ده. د سهار چای یې تیار کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قیمته یې له خوبه راوېښه کړه.

قیمته په ډېرې لټۍ له خوبه را پاڅیده، چای یې وڅښه. ژړل یې او هېڅ کارته یې لاس نه ور وړ. جادوګرې ښځې ورته وویل:

« قېمتې، پاس بام ته وخېژه او لرګي را ښکته کړه.» هغې وویل: «خپله یې را ښکته کړه!» جادوګره بام ته وختله او د لرګیو پرځای یې تور صندوق له بامه راښکته کړ، ګاډۍ کې یې کېښود او قیمتې ته یې وویل: «ګاډۍ کې کښېنه او خپل کورته ولاړه شه!» قیمت په خوشحالۍ سره په ګاډۍ کې کښیناسته او ان ماښام تیاره خپل کورته ورسیده. د هغې په لیدو سره یې مور ډېره خوشحاله شوه او ګومان یې وکړ چې قیمتې به هم له ګاڼو او جامو ډک صندوق راوړی وي.

د شپې له خوا قیمت او مور یې خپلې کوټې ته ننوتل او دروازه یې وتړله. په بېړه او حرص سره یې صندوق پرانسته او په ډېره حیرانتیا سره یې ولېدل چې په صندوق کې دوه ښاماران پراته دي. ښاماران بې له ځنډه له صندوقه را ووتل او پرقیمت او مور یې یرغل وکړ. هغه او مور یې د کوټې له یوه کونجه بل کونج ته تښتیدلې، چیغې یې وهلې، هر څومره چیغې او شور ماشور چې یې وکړ، څوک د هغوی مرستې ته را ونه رسېدل.

په پای کې ښامارانو قیمت او د هغې مور له ستونې تېرې کړلې او د بام له سوري څخه بهر تښېدلي وو.

د قیمت پلار او ګاونډیانو چې د هغوی چیغې او نارې اوریدلې وې، کله یې چې کورته راغلل وَر یې مات کړ او کوټې ته دننه شول ګوري چې کوټه کې هېڅوک نشته.

په دې ډول قیمت او د هغې مور د بخیلۍ، حسادت او بدګوزرانۍ له امله له منځه لاړې.

له هغه وروسته بیا زمرت، مور او پلار یې په ډېرې خوښۍ سره خپل ژوند کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

ـ زده کوونکي دې د خپلې سیمې د مشهورو افسانو نمونه واخلي.

پوښتنه

ـ کوم ډول کیسې (اساطیرې او که غیر اساطیرې) ستاسو لپاره په زړه پورې دي؟

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه کیسې واوري او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

دویم لوست

کیسې او حکایتونه

- تاسو تر اوسه پورې څو کیسې او حکایتونه اورېدلي او په یاد مو دي؟

کیسې او حکایتونه د هرې ټولنې د فرهنګ مهمې برخې جوړوي.

دا ډول کیسې کله ځانته ادبي بڼه پیداکوي او په کتابونو کې راځي، اما کیسې په عمومي ډول د خلکو په منځ کې دود لري او په شفاهي ډول له یوه نسل څخه بل نسل ته د زمانو په اوږدو کې را رسیدلي دي.

ځینې کیسې ځانګړي ویونکي لري او د ټاکلي فرد یا قوم برخلیک بیانوي؛ خو ځینې یې بیا ځانګړي ویونکي نه لري او د هغه قوم یا شخص په اړه چې کیسې ویل شوې دي ویونکی یې معلوم نه وي.

کیسې او حکایتونه ډول ډول محتوا ګانې لري او هغه بېلابېل برخلیکونه بیانوي چې د بشري ټولنې په خلکو کې موجودې دي. دا هغه کیسې دي چې اخلاقي، عرفاني، عشقي، ټولنیز، دیني او نور له پنده ډک مفاهیم او معناوې لري.

د کیسې او افسانې توپیر

کیسه ډېر خله له واقعیتونو سره سمون لري او که ساخته ګي هم وي، د انسان عقل د هغوی شتون او موجودیت ناشونی نه ګڼي، یعنې کیسه دیوه فرد او یو قوم هغه تېر یادونه او برخلیکونه دي چې یا په هماغه ډول واقع شوي وي او یا کیدای شي هغو ته ورته کیسې پېښې شوې وي.

خو افسانه خیالي او اسطوره یي خواوې لري او د انسان عقل د هغو وجود او پېښیده محال ګڼي. په بله وینا افسانې او اسطورې سره ګډې دي خو کیسې او حکایتونه د اسطورو سره یو والی نه لري او کېدای شي چې د ژوند له واقعیتونو سره سمون ولري.

لاندې یو حکایت د بېلګې په توګه را نقل شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکایت

وایي په پخوا زمانو کې په ترکستان کې یو سوداګر و چې د هندوستان تجارت یې کاوه. یوه ورځ دغه سوداګر هندوستان ته د سفر ملا وتړله. څرنګه چې دود و له خپلو زامنو او کورنۍ څخه یې پوښتنه وکړه چې څه سوغاتونه تاسو ته راوړم؟

د کورنۍ هر غړي له خپل ذوق سره سم څه کالي، شال او دګانو فرمایش ورکړ. سوداګر یو طوطي هم درلود، له هغه څخه یې هم پوښتنه وکړه: «تا ته له هندوستان څخه څه سوغات راوړم؟»

طوطي وویل: «کله چې د هندوستان له پلانکي سیمې څخه تیریدې، هلته یو ځنګل دی چې زما خپلوان پکې ژوندکوي. زما سلامونه هغوی ته ورسوه او د هغوی د روغتیا او سلامتۍ احوال ماته راوړه.»

سوداګر له کاروان سره حرکت وکړ او د اوږدو لارو له وهلو او د سفر له کړاوونو زغملو وروسته هندوستان ته ورسېد. خپل مال یې خرڅ کړ. هندي کالي، متاع او ګرانبیه سوغاتونه یې خپلې کورنۍ او نورو ته واخیستل او د بېرته راتګ هوډ یې وکړ او د خپل طوطي له فرمایش سره سم د هغې سیمې ځنګله ته ورغی او هلته یې د طوطیانو یو لوی سیل ولید.

سوداګر د طوطیانو سیل ته سلام ور واچاوه او د خپل طوطي سلام یې هغوی ته ورساوه.

(۶)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابېره د طوطیانو له ډلې یو طوطي له ونې څخه پر ځمکه راولوید او مړ شو. سوداګر دغه پېښې ته هک پک پاتې شو چې څنګه د پیغام رسول د طوطي د مړینې لامل شو؟ په ډېرخپګان له هندوستان څخه را روان شو او له خپلو مالونو سره د سفرونو له وهلو وروسته خپل کور ته راورسید او د خپل کور د ټولو غړو سوغاتونه یې هغوی ته وویشل، ټول خوشحاله شول.

طوطي پوښتنه وکړه «زما پیغام دې زما خپلوانو ته ورساوه؟»

سوداګر وویل: «هو، خو کاشکې دغه پیغام مې نه وای رسولی. دا پېښه به نه رامنځ ته کېده.» د هغې پېښې حکایت یې ورته وکړ.

(۷) تصویر، کاروان

طوطي د دغې کیسې په اورېدو سره سمد لاسه په رېږدېدو شو، په ځمکه راولوېده او داسې فکر کېده چې مړ شو. سوداګر هک پک پاتې شو او ډېر خپه شو، نو د قفس دروازه یې خلاصه کړه او د چا خبره د طوطي مړی یې له قفس څخه د باندې واچاوه. سمدلاسه طوطي والوت او د ونې په څانګه کښېناست.

سوداګر د طوطي له دغه حرکته لا حیران شو او د طوطي د دغو حرکتونو راز یې له هغه وپوښته. طوطي وویل: «ما مې خپلوانو ته پیغام ولېږه چې په قفس کې بندي یم او څنګه کولای شم د قفس له زندان څخه ځان خلاص کړم؟»

(۸) تصویر، طوطي

زما خپلوانو عملاً ما ته ښوونه وکړه چې د قفس څخه ستا د خلاصیدو لاره همدا ده چې: «نورې خبرې مه کوه او خپل ځان مړ واچوه، هغه وخت د سوداګر په درد نه خورې، تا له قفس څخه د باندې اچوي او آزاد به شې».

«ما د هغوی عملي درس او پوهوونکی پیغام پلی کړ، دا دی مقصد ته ورسېدم او آزاد شوم. او س

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د خدای په امان!» دا خبره یې وکړه او والوت. له ډېر مزل وروسته یې ځان هندوستان ته ورساوه او له خپلو خپلوانو سره یوځای شو.

په ټولګي کې فعالیت

- له زده کوونکو څخه دې یو کس نورو ته یوه کیسه ووایي.

پوښتنې

- هغه کتابونه، چې په هغو کې ډېرې کیسې راغلي دي،کوم دي؟ نومونه یې واخلئ.
- په خلکو کې دکیسو کول او اورېدل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلې کورنۍ له غړو څخه دکیسو پوښتنې وکړي ، هغه دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

رزمي شعرونه او شهنامه لوستل

- تاسو د رزمي او حماسي شعرونو او داستانونو په اړه څه پوهېږئ او تر اوسه مو په دغه برخه کې له چا څخه څه اوريدلي دي؟

رزمي او حماسي شعر

رزمي او حماسي شعر له تاريخ څخه دمخه دورې او د پخوانيو انسانانو د ژوند د پېښو سپړونکي دی. د يوه ملت هغه ارمانونه چې تاريخ، اسطوره، خيال او ريښتيا ورسره ملګري وي، رانغاړي.

حماسي شعر د يوه ملت تاريخ، هيلو او آرمانونو ښکارندوی دی يا په بله وينا په منظومه بڼه د هغه ملت د تېرو خيالي کيسو تاريخ دی. دغه ډول حماسي شعر ځو اړخيزه داستان دی چې له بېلابېلو موضوعګانو، اسطورو، د پهلوانۍ له افسانو، تاريخ، فولکلور، د ښو ونيز مذهبي حکايتونو، اخلاقي او فلسفي نظريو او د حيواناتو له داستانونو، د قهرمانانو له زړه ورتوب، اتلوليو او فوق العاده کارنامو څخه خبرې کوي. همدارنګه حماسي نظمونه سربېره پر دې چې د يوه ملت د قهرمانانو، زړورتياوې، جګړې، مدني ځانګړتياوې، اخلاقي او فرهنګي حالت تمثيل او بيانوي. همدارازکېدای شي حماسه د يو ملت د تمدن د يوې برخې او يا د تمدن د ټولو برخو ښودونکې هم وي چې د زمانو په اوږدو کې منځ ته راغلې دي.

د رزمي او حماسي شعر ځينې نورې ځانګړتياوې

۱_ حماسي شعر د قومي، توکميزو، ملي قهرمانيو او جګړو بيانوونکی دی.

۲_ په حماسي شعر کې خارق عجيبه او فوق العاده پياوړتيا لري. لکه چې په شهنامه کې د رستم رخش (آس) له زمري سره جګړه کوي، سيمرغ زال روزي. د عطار منطق الطير حماسي او عرفاني شعر کې سيمرغ پياوړي رول لري. همدارنګه د وزرلرونکي آس کېسه، د (هما) د سعادت مرغه او د اووه سرې ښامار رول د يادولو وړ دی.

۳_ په حماسي شعر کې دارويي بوټي فوق العاده رول لري.

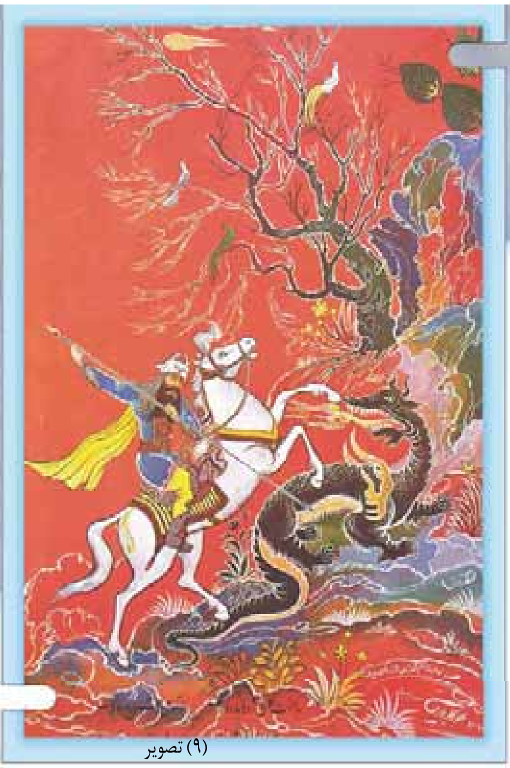

(۹) تصویر

۴- په حماسي شعر کې خبرې له ډارونکو او خیالي موجوداتو څخه وي، لکه: دیوان، غولان، جادوګران او طلسمونه او د حماسي اتلان او قهرمانان ډارونکي خیالي ځناوران وژني لکه څنګه چې رستم او اسفندیار په خپلو «هفت خوانونو» کې ښامار وژني. د دغه ډول حماسي شعرونو ویونکي زموږ د ټولنې په بډای فرهنګي حوزه کې زیات لیدل شوي دي، مثالونه يې د سومري ګیل ګیمیش، د هندیانو مها بهارت، په اوستاکې مهریشت او زامیادیشت او د فردوسي د شهنامې لومړۍ برخه د فریدون تر ژوند پورې او طوسي اسدی، ګرشاسب نامه او د بلخي ابوالمؤید شهنامه، همدارنګه د مسعود مروزی شهنامه او ابوالعلای بلخی شاهنامو کې دغه ټکی لیدل کېږي. په پښتو ادب کې مؤمن خان او شیرینو او په ترکي ژبه کې دګوراوغلی مشهور حماسي داستان د یادولو وړ دی.

شاهنامه لوستنه

د شپې ناسته او د حماسي داستانونو لوستل زموږ د هېواد د وګړنیز او لرغوني فرهنګ یوه برخه ده؛ خو د راډیو تلویزیون د رامنځته کېدو سره دغه پخوانی او لرغونی دودکم شوی دی، مګر په تېرو دورو کې د شاهنامې لوستل زیات دود و.

(۱۰) تصویر، د شهنامې لوستلو مجلس

په پخوا وختونو کې به دا دود و چې په ژمي کې خلکو کار لږ او وخت زیات درلود. په یوه ځای یا کور کې به راټولېدل او یو تن به چې د فردوسي شهنامې حماسي شعرونو په لوستلو کې مهارت درلوده، هغه به يې په ډېر ذوق سره لوستل او نورو به په پوره مینې سره اورېدل او له هغو به يې خوند اخیسته.

لکه چې وویل شول هغه داستانونه، چې د شپې په ناستو کې لوستل کېدل، زیاترو يې، حماسي او رزمي بڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلوده چې زموږ د هېواد د سترو شخصیتونو او مشرانو د جګړو او اتلولیو د تاریخ بیانونکې وو او خلکو به یې اوریدو ته ډېره مینه درلوده. دلته به د شهنامې یوه ورېتوټه تاسوته وړاندې کړو:

د رستم په لاس د سهراب وژل کېدل

دگـــــر باره اسپـــان ببستند سخت	به سر بـــــرهمی گشت بدخواه بخت
بـــــه کُشتی گرفتـن نهـــادنـدسـر	گـــــرفتندهـــــردو دوال کمـــر
سپهـــدار سهـــــراب و آن زوردست	تـــو گفتی که چـــرخ‌بلندش ببست
غمـــی گشت رستــــم بیازید چنگ	گـــرفت آن ســـر و یال جنگی پلنگ
خـــم آورد پشت دلاور جــــوان	زمـــانـه ســر آمد نبودش تــــوان
زدش بـــر زمین بر،به کــــردار شیر	بدانست کــو هم نـمانـدبــه زیـــر
سبک، تیغ تیــز از میان بــرکشیـد	بـــرِ پـور بیداردل بــــر دریـــد
بپیچید سهـــــراب و پس آه کــــرد	ز نیک و بد، اندیشه کــــوتـاه کـرد
بدو گفت گــــر زانکه رستـــم تویی	بکشتی مــــرا خیره بـر بـد خـویـی
ز هــــر گونه بودم تـرا راهنمــــای	نجنبید یـک ذرّه مـهــــرت ز جـای

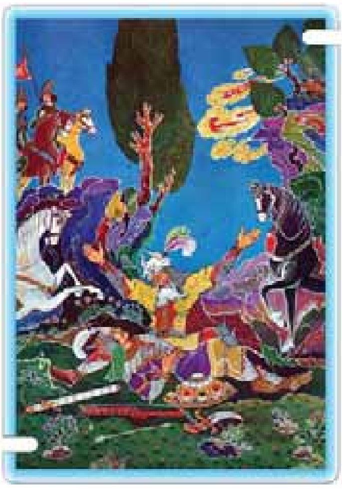

(۱۱) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنون بند بگشـــــای از جوشنـــــــم | برهـنه ببـیـن ایـن تـن روشـنـم
بـــه بازوم بـر مُهـــــرهٔ خـود نگـر | ببین تا چه دیـد ایـن پسـر از پــــدر
چـو بگشاد خفتان و آن مُهـــره دید | همـــه جامه بر خـویشتن بـردریـد[۲]

په ټولګي کې فعالیت

- د هر زده کوونکي چې حماسي او رزمي داستان زده وي نورو ته دې و وايي.

پوښتنې

- فردوسي خپله شهنامه زموږ د هېواد د کوم پاچا په تشویقونه کې ویلې ده؟
- د حماسي داستانونو اوربدل څه ګټې لري؟
- د شهنامې ځوبیتونه موزده دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه هغه حماسي داستانونه چې د خلکو په منځ کې رواج لري، ثبت کړي او په راتلونکي ورځ دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډيز

اسطورې، افسانې، کيسې، رزمي او حماسي شعرونه

اسطورې د پيړيو په اوږدوکې د عاميانه فرهنګ او د لوړو خيالونو د لاس ته راوړنو د بنيادي برخو څخه دي.

د اسطورو اصلي عناصر په پېښو او پديدو کې د وګړو په ستاينه کې له اندازې څخه زياته مبالغه او غلو کول دي.

اسطورې په نا معلوم مکان او زمان کې له عقل څخه لرې د غير عادي او د ډېرو قوي قهرمانانو خيالي کيسې دي.

افسانه هم د خلکو د ژبنيو لاس ته راوړنو يوه برخه ده چې کله عادي او کله اسطوره يې محتوا لري.

کيسې په زياته اندازه له واقعيتونو سره سمون لري او که چېرته له ځانه هم جوړې شوي وي د انسان عقل د هغې وجود او پېښېدل محال نه ګڼي.

رزمي او حماسي شعرونه له تاريخ څخه مخکې د پېښو او د بشر د ارمانونو بيانونکي دي.

رزمي او حماسي شعر د پخوانيو د وياړونو او له غرور څخه د ډکو هيلو خيالونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی
ولسي ادبيات

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه ادبپاتو له مهمو او شکلي برخو سره آشنا شي او د دې ډول ادب محتواوې او موضوعات به وپېژني.

زده کوونکي دې د خلکو په منځ کې د دې ډول ادب له دود او تاريخي سابقې سره آشنا شي. زده کوونکي به په ورځني ژوندکې دخلکو په فکر او ژوندانه باندې ددې ډول ادب په گټو، مزاياوو او اغېزو وپوهېږي.

زده کوونکي به د ضرب المثل او مقولې ترمنځ توپير او د دې دواړو په کارولو باندې پوه شي.

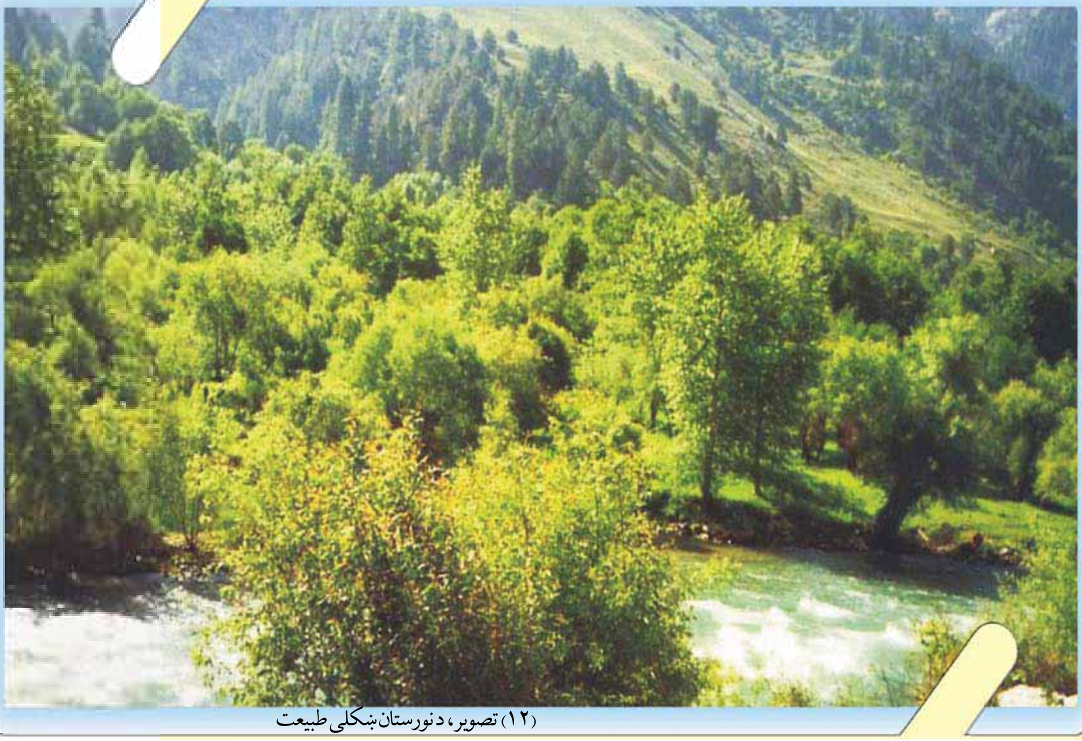
(۱۲) تصوير، د نورستان ښکلې طبيعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

لنډۍ

ـ ستاسو څو لنډۍ زده دي؟

لنډۍ زموږ د خلکو د وګړنیزو ادبیاتو مهمه او ښکلې برخه ده. دغه ډول ادبیات زموږ د خلکو د ژوند حالاتو، عادتونو، طریقو، احساساتو، عواطفو، شور او زوږ بیانوونکي دي چې ځانګړی اهمیت لري.

لنډۍ خپل ځانګړی وزن، ښکلا او اصالت لري او زموږ د ټولنې د فرهنګي ارزښتناکو شتمنیو په توګه د خلکو او ټولنې په منځ کې ځای لري.

د لنډیو ویونکي څرګند نه وي او نشو کولی هغه په ګوته کړو چې د چا له خوا ویل شوي دي؛ ځکه زموږ د خلکو د ادب دغه ډول له لرغونو زمانو څخه را پاتې دی او د چا په نامه نه دی ثبت شوی؛ له همدې امله ډېر خلک هغه په یاد لري او له یوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

دا ښکاره خبره ده چې لنډیو د عوامو خلکو له طبعې څخه سرچینه اخیستې ده.

لنډۍ زموږ په ټولنه کې ډول ډول محتواګانې لري،کله مینه او محبت پکې څرګندېږي، کله هم ټولنیز موضوعات پکې څېړل کېږي او کله هم د ناکامیو په وخت د درد او سوز بیانوونکي وي او ځینو نورو یې زموږ د خلکو د حماسي ژوند ځینې اړخونه بیان کړي دي.

لاندې یو څو لنډۍ د بېلګې (مشت نمونه خروار) په توګه راوړو:

ګلـــــونـه ډېـر درســـــره راوړه　زه د اور بـل د پاسـه چتـر جوړومـه

اصـیـــل ګـــلاب راشـخــه ورک دی　کـم اصل ګل کـه بـویـوم ډک دي باغونـه

گلابه دا قدر دې بس دی   چې جینکۍ دې په اوربل کې گرزوینه
مخ دې گلاب سترگې دې شمعه   زه نه پوهېږم چې پتنگ که بوراشمه؟

(۱۳)تصویر

آشنا مې نوی سوداگر دی   په سر بازۍ کې به لونگ راته راوړینه
په لویو غرو د باران شور شو   ښکته لانده شول د لونگو درمندونه

(۱۴)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کشمالو به دې باغوان شم ‌ ‌ ‌ چې هر سهار دې په وړیا د یدن کومه
ګلان دې ټول له تا قربان شي ‌ ‌ ‌ ته کشمالی یې نور سلام درته کوینه
یادې په خوله کې کشمالي دي ‌ ‌ ‌ یادې د عطرو په چینه لمبلي دینه

(۱۵)تصویر، د پغمان ګلونه

(۱۶) تصویر، د پسرلی ګلونه اوسیند

غاټول به ټول امیل به جوړ کړم ‌ ‌ ‌ د یار دپاره یې په غاره ګرځومه
یا د لاله په ګل شبنم دی ‌ ‌ ‌ یادې د مخ په ستارو خولې راځینه
مخ دې ګلاب سترګې نرګس دي ‌ ‌ ‌ دې تورو زلفو دې سنبل وشرماونه

(۱۷)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلاب له اصله شهزاده دی   رامبېل چامبېل يې نوكران نيولي دينه

زما جانان گل د ريحان دی   پاس په آسمان دی ملايكې يې بوېوينه

(۱۸)تصوير، د مرسل گل

(۱۹) تصوير، غوزان (چارمغز)

ستا د ښايست گلونه ډېر دي   خولی مې تنگه زه به كوم كوم ټولومه

په ټولگي كې فعاليت

- د زده كوونكو چې څومره لنډۍ يادې وي خپلو ټولگيوالو ته دې ووايي.

پوښتنې

- د لنډيو زمزمه كول له ټنگ ټكور سره همغږي لري كه نه؟
- لنډۍ چا ويلې دي؟

كورنۍ دنده

- زده كوونكي دې د زياتو لنډيو د زده كولو په خاطر كور له غړو څخه پوښتنه وكړي او په خپلو كتابچو كې دې ولیكي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه او مقولې

ستاسو څو متلونه او مقولې زده دي؟

متلونه او مقولې د خلکو د لاسته راوړنو له ډولونو څخه دي چې هم په خبرو او هم په ليکنه کې کارول کېږي. يو شاعر يې په خبروکې ارزښت او اغېز داسې تمثيل کړی دی.

«در مقامي که بُوَد روی کنايه به عَدُو　　　ضرب شمشير ندارد اثر ضرب مثل»

ژباړه

په هغه وخت کې چې د کنايې تېره څوکه د دښمن خوا ته توجيه شوی وي د توري گوزار هغه تاثير نه لري لکه چې د ضرب المثل گوزار يې لري.

د متلونو محتوا

متلونه او مقولې د خلکو د ژوندانه د بېلا بېلو اړخونو او د خلکو د عامه ژوند د پېړيو، پېړيو تجربو پايله ده. متلونه او مقولې پند ورکوونکي افادې لري او د خلکو د ژوند تجربې پکې د پند په ډول ترسره کېږي.

دغه دوه هنري او ژبنی پديدې د خلکو په منځ کې اوږد تاريخ لري، خو د لفظ او معنا له پلوه توږل شوي، بدلون يې موندلی او ښکلې شوې دي. له دې امله لنډه، جامع او ژوره معنا لري.

د متل او مقولې توپير

متل ډېر ځله مجازي معنا لري او د ويونکي فکر پکې په غير مستقيم او کنايي ډول وړاندې کېږي. يعني د ناڅرگند هدف لپاره کارول کېږي او موخه يې د الفاظو ښکاره او مستقيمه سپړنه نه ده. د بېلگې په ډول: « چې نه سيخ وسوزي، نه کباب» د سيخ او کباب له سوزلو ربښتيني معنا څخه يې موخه نه ده، بلکې د يوې پېښې پر دواړو خواوو باندې د ستم او تيري نه کول او عدل کول موخه ده.

خو په مقوله کې د ويونکي موخه د حقيقي معنا بيانول دي. د بېلگې په ډول: «د نن کار سبا ته مه پرېږده» مقولې کې موخه دا ده چې د کار په کولو کې ځنډ مه کوئ! نو له دې امله ويلای شو چې مقولې له متل څخه ساده او هنري خوند او رنگ يې هم لږ دی.

لاندې به څو متلونه او مقولې د بېلگې په ډول راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه

کوږ بار تر مزله نه رسېږي.

بې عمله عالم، بې شاتو مچې ته ورته دی.

پښې له ليمڅې سره وغځوه.

خپله ژبه هم کلا ده، هم بلا.

مار چيچلی له پړي ډارېږي.

گودر گوره، موزې باسه.

له ښو ښه زېږي، له بدو وابنه.

دوست موندل سخت دی، دښمن آسان.

دوست په کلو، نه موندل کېږي ، دښمن په ساعت.

عبدالرحمن بابا وايي:

کوهي مه کنه د بل سړي په لار کې چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي.

مقولې

له بې عقل دوست نه، هوښيار دښمن ښه دی.

هوښيار دښمن به دې لوړ کړي.

په هر کار کې مشورت بويه! بې مشورې کار ناکامي ده.

لټونکی، موندونکی دی.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه خپلو ټولگيوالو ته ووايي.

پوښتنې

- په شعرونو کې د متلونو کارول څه ښېگڼې او ښکلاوې لري؟
- د خلکو په ورځيني ژوند او د وينکي د موخې د تر لاسه کولو په کار کې د متلونو او مقولو وراندې کول څه اغيزې لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه د کور له غړو څخه وپوښتي او ثبت دې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم څپرکي لنډيز

ولسي ادبيات د خلکو د عواطفو او د ژوند دلارو چارو او بڼو بيانوونکي دي.

د لنډيو ويل د عامو خلکو بيتونه دي چې ډول ډول عشقي، له دوستانو څخه د بيلتون او د وطن دوستی محتواوې لري.

په متلونو کې د ويونکي خيالونه په غير مستقيم او په کنايي ډول بيانيږي او مستقيمه معنا نه لري او په مقوله کې د ويونکي موخه دا وي چې د يوه مطلب حقيقي او مستقيمه معنا او مفهوم بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

جامې او پوښاک

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به زموږ د خلکو او نیکونو د سنتي او عنعنوي جامو په ارزښت او اهمیت پوهه شي.

زده کوونکي به پوه شي چې زموږ د خلکو د ودونو، جشنونو او اخترونو جامې څه کیفیت لري؟

(۲۰)تصویر، جنکۍ په ملي جاموکې

شپږم لوست

زموږ د هېواد د خلکو جامې

ستاسو د ولايت د خلکو جامې څه ډول دي ؟

په کليو کې د خلکو جامې

زموږ په ګران هېواد کې جامې او کالي د سيمه ييزو او اقليمي شرايطو له مخې له يوې سيمې څخه بلې ته توپير لري.

(۲۱) په(نورستان) کې د شپون تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په توګه پښتانه په کليو کې پټو، څپلی، کميس او پرتوګ، لونګۍ او واسکټ اغوندي.

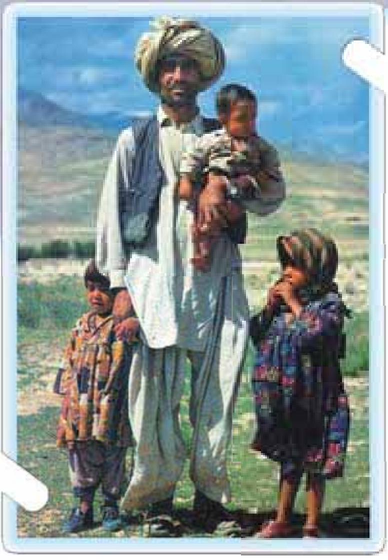
(۲۳) تصوير

په نورستان کې خلک زياتره وړينه قاقمه(ګنډی)، برک، پکول، چاروق (څرمن)او پا ی تاوه چې ټول پخپله جوړوي،اغوندي.

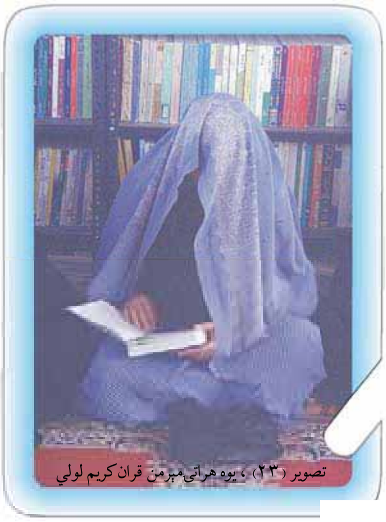
تصوير (۲۳)، يوه هراتۍ مېرمن قران کريم لولي

په هزاره ميشتو سيمو او بدخشان کې برک (وړين توکر) او چکمن دود لري. اوزبېکان او ترکمنان ګوپيچه، شلوار، چپن، قاقمه، موزې، ماسۍ اغوندي او په پښتو کوي يې او د هرات خلک له نورو جامو سره واسکټ هم اغوندي.

(۲٤) تصوير، (د هيواد په شمال کې) چای خانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمومي ډول زموږ د هېواد ټول خلک په لږ توپير يو ډول او سره ورته جامې اغوندي. لکه:کميس او پرتوگ، واسکټ او لونګۍ د ټول هېواد په خلکو کې دود دي.

په دومره تفاوت سره لکه چې پښتنې ښځې ګلدوزي کميس او لوی پرتوګ اغوندي او په ځينو سيمو کې ورسره د پايڅو په برخه کې ښکلې ګلدوزي شوی (پوچي) هم په پښو ترې.

( )

(۲۶) تصوير، جنکۍ په ملي جامو کې

(۲۷) تصوير، پيخه(قره قلي خولۍ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاري خلکو جامې

(۲۸) تصویر، ښځې د سو داد اخستلو په حال کې

(۲۹) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

د کابل ښار او په نورو ښارونو کې د خلکو ملي جامې عبارت دي له: کميس، پرتوگ، پټو. خو ښځې گلداره کميس او سپين پرتوگ اغوندي. ښځې د لمن (دامن) په نامه کميس او د ښوونځيو او مدرسو نجونې ځانگړې کالي، سپين ټکرې، هلکان کرتۍ او پطلون هم اغوندي، خو ټول خلک نارينه، ښځې، نجونې، هلکان او ماشومان په جشنونو، ودونو، اخترونو او نورو ځانگړو مراسمو کې گلدارې او ځلېدونکې جامې اغوندي چې ډولونه به يې په بېلابېلو درسونو کې راوړل شي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خپل کلي او ښار د جامو ځانگړتياوې په گوته کړي.

پوښتنې

- د خپل هېواد د مشهورو کاليو نومونه دې واخلئ؟
- د هېواد د قومونو او بېلابېلو سيمو د ځانگړو جامو نومونه دې واخلئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنيو څخه د پخوانيو جامو په برخه کې پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ثبت او له ځانه سره دې ټولگي ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

د واده او کوژدې د مراسمو جامې

ستاسو په ځای کې د واده په شپه ناوې او زوم څرنګه جامې اغوندي؟

د واده دودونه زموږ د خلکو په منځ کې په پوره شور او زوږ جوړېږي. د واده په مراسمو کې د ناوې او زوم لپاره نوې جامې برابرېږي چې د دغو دودونو ځینې برخې دلته راوړو:

د ناوې او زوم د نکاح جامې

(۳۰) تصویر، د واده جامې

د نکاح د تړلو په مراسمو کې ناوې ته ځانګړې جامې جوړېږي، چې د نکاح په شپه یې وراغوندي. دغه جامې زیاتره شنې وي چې ناوې له سره تر پښو پټوي. د ناوې بوټونه د نکاح په شپه شنه او یا سپین وي. د نکاح په مراسمو کې زوم ته جامې برابروي. په کلیو کې زوم ته سپینې جامې جوړوي او د کمیسه غاړه یې په ښکلي ډول خامک دوزي کېږي. سربېره پر دې یوه جوړه بوټونه، لونګۍ، خولۍ، یوه کورتۍ او واسکټ هم د زوم لپاره تیاروي او په یوځانګړي دستمال کې مجلس ته راوړل کېږي، چې په ځینو ځایونو کې یې د جومات محترم امام له نکاح څخه وروسته د خلکو په مخ کې زوم ته ور اغوندي.

د زوم او ناوې د واده جامې

په کلیو کې د زوم لپاره سپینې سیمه ییزې جامې برابرېږي. دغه جامې په معمولي توګه یو ښکلی خامک دوزي شوی کمیس هم لري او له دې جامو سره یو بالاپوش یا کورتۍ، لونګۍ، خولۍ، بوټونه او جورابې هم په خوانچه کې ږدي او د ناوې د ورلو له مراسمو څخه مخکې د سیمې د امام او یا د یو مشر له خوا زوم ته ور اغوستل کېږي. په ځینو سیمو کې یې د زوم خپلوان، دوستان او همزولي هلکان ور اغوندي. د مېره کور ته د ورلو په وخت د ناوې کالي سپین وي او سپینې جامې په نیک فال نیسي، څو ناوې نېکمرغه او سپین بخت ولري. دغه کمیس په معمولي توګه لوی وي او ناوې یې سرتر پایه پوښلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زوم کورته د ناوې د وړلو په وخت کې شین رنګی شال د ښه نیت په توګه د هغې پر سر اچوي، څو یې ژوند د تل لپاره زرغون او ښکلی وي.

(۳۱) تصویر، د ناوې

(۳۲) تصویر، ترکمنه نجلی د واده جامو کې

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د واده او نکاح د جامو د نورو ځانګړتیاوو په برخه کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- د واده د مراسمو د جامو د نورو ډولونو نومونه واخلئ.
- د هېواد په ولایتونو کې د واده جامو ترمنځ توپیرونه ووایئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د هغو جامو په برخه چې په تېرو وختونو کې ناوې او زوم اغوستل او دود وو، معلومات ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د جشنونو، اخترونو او ځانګړو مراسمو جامې

- ستاسو په سیمه کې خلک په ځانګړو مراسمو کې څه ډول جامې اغوندي؟

زموږ په ګران هېواد کې خلک په ځانګړو مراسمو لکه جشنونو، اخترونو او نورو مراسمو کې ځانګړې جامې جوړوي او اغوندي چې دغه جامې په لاندې ډول دي:

(۳۳) تصویر

د خپلواکۍ د جشن په مراسمو کې زيات خلک ګډون کوي او د خوښۍ د ښوولو لپاره نوي کالي اغوندي. په جشن کې د دولت کارکوونکي هم ګډون کوي. د پوځي پرېټ يا رسم ګذشت په مراسمو کې د اردو او ملي پوليسو سرتېري او افسران له ځانګړو جامو سره د دولتي او نورو خلکو تر مخ د پرېټ په ډول تېرېږي. د ښوونځيو زده کوونکي هم له ځانګړو کاليو او جامو سره په دغه خوښۍ کې برخه اخلي.

(۳٤) تصویر، دسرتیرورسم ګذشت (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکوچني او لوی اختر په ورځو کې خلک خپلې نوې جامې چې مخکې له مخکې یې برابرې کړې وي، اغوندي او دغه کار اسلامي سنت ګڼي. ديني عالمان او سپین ږیري د اختر په ورځو کې چپنې اغوندي. د چپنې اغوستل د ویاړ نښه ګڼي.

زموږ د هېواد په شمالي ولایتونو کې زیاتره خلک چپنې، جېلکې، پګړۍ، ، پرتوګ او ګلدوزي شوی کمیس اغوندي.

(۳۵) تصویر ، دپوهنې زده کوونکي

(۳٦) تصویر، کوچنۍ نجلۍ په ملي جامه کې

(۳۷) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځانګړو مراسمو جامې

خلک په مراسمو، قومي جرګو او د جمعې لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي . د جامع جوماتونو ملایان د جمعې او اخترونو په لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د لونګۍ په

(۳۸) تصویر، د قاضي القضات ځانګړې جامې او د ولسمشر د لوړې مراسموبهیر

سرول او د چپنې اغوستل د لمانځه د امامت پر مهال او په محکمو کې د قاضیانو ځانګړې جامې د علماو و په نظر غوره کار دی.

د کندهار، فراه، نیمروز او هلمند ولایتونو کې هغه خولۍ په سرکوي چې یوه څنډه یې برش شوې او په ډول ډول تارونو سره ګلدوزي او ښکلې شوې وي. په دې ولایتونو کې خلک زیاتره تورې، سپینې او تیز رنګه جامې خوښوي.

په هرات او جلال آباد کې نارینه سپینې

(۳۹) تصویر، یو ځوان دنیالګی کېنو لو په حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولۍ پر سر کوي چې هغو ته عرقچيني وايي. دغه خولۍ کله له ټوکر او کله هم له تارونو څخه جوړېږي. د هرات په ولايت کې د جامو د ټوکر رنګونه زيا تره نيم رنګه او روښانه وي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خپلې سيمې د ځانګړو مراسمو د جامو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ستاسو کوم ډول جامې خوښېږي، چې د واده په مراسمو کې يې واغوندئ؟
- ستاسو په نظر کوم ډول جامې له اقتصادي پلوه غوره دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لويانو څخه د ځانګړو مراسمو جامې چې په پخوا وختونو کې کارول کېدې، وپوښتي او ودې ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د ماشومانو جامې

ماشومان د کورنۍ د باغ ښکلي گلونه دي چې ټول خلک ورسره مینه لري او هغوی ته ځانگړې پاملرنه کوي. هغوی ته د ښکلو جامو د برابرولو او وراغوستلو په برخه کې دودونه او رواجونه لري، چې په لنډ ډول بیانېږي، لکه: د نویو زېږېدلو ماشومانو د عقیقې، د اخترونو په ورځو او داسې نورو کې.

(٤٠)و(٤١) تصویر ونه، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې

په ځینو سیمو کې د کورنیو د لومړني پیدا شوي ماشوم لپاره د هغه نیا ځو جوړې ماشومانه کالي، کوچنۍ برستن، کمپله، بالښت، دستمالونه او ورسره نور شیان برابروي. جامې د یوه کوچني ځانگړي مجلس په ترځ کې د نوي پیدا شوي ماشوم کور ته وړل کېږي.

عقیقه، اسلامي ځانگړی سنت گڼل کېږي. د ماشوم لپاره په دې مراسمو کې یوه جوړه نوي، ښکلي کالي برابروي او په هماغه ورځ یې ماشوم ته د سنتولو څخه مخکې ور اغوندي. د نویو زېږېدلو هلکانو سنتول اسلامي سنت دی.

د اخترونو په ورځو کې هم د ماشومانو لپاره نوي کالي جوړوي. ماشومان هغه اغوندي او ډېر خوشحالېږي.

زموږ د خلکو یو بل غوره دود دا دی چې د هر قوم مشران شتمن خلک د دې په ترځ کې چې د خپلو ماشومانو لپاره جامې برابروي د بې وزلو ماشومانو لپاره هم په اخترونو

کې نوي جامې رانيسي چې هغوی هم د اختر په خوښيو کې برخه ولري.

(٤٢) تصوير، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې (مزار شريف)

سربېره پر هغو چې مخکې وويل شول په ځينو دودونو کې د ماشومانو لپاره بخملي واسکټونه او خولۍ، چې په رنګه تارونو او زري تټو سره سينګار او چرمه کاري شوي وي، جوړوي او هغوی ته يې ور اغوندي. وړې جونې هم چرمداره او زري ښايسته کميسونه له شين رنګه ټيکريو سره اغوندي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې و وايي چې د دوی په کور او کلي کې ماشومان کوم ډول جامې اغوندي؟

پوښتنې

- د ماشومانو لپاره د نورو دودېزو جامو نومونه واخلئ.
- زموږ د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې د ماشومانو جامې يو د بل سره څه توپير لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د پخوانيو جامو په باره کې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي، ودې ليکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دريم ځپرکي لنډيز

د هېواد په شمالي او شمال ختيځو سيموکې خلک چپن، جېلک، واسکټ، ګوپيچه او لونګۍ اغوندي. په سويلي او سويل لوېديځو سيمو کې ګل ګنډ (ګلدوزي)شوي تارين او ورين ډېر ښکلي څادرونه اغوندي. په مرکزي افغانستان او په ځينو شمال ختيځو سيمو کې د ورېنې چپنې (چکمن او برک) اغوستل دود دی. په جنوبي سيمو کې د خلکو پا پوښونه، څپلۍ او بوټان او په شمال کې مسحۍ او بوټان دي.

په جشنونو، اخترونو، نوي کال او ودونو کې ماشومان او ځوانان چرمه کاري شوي واسکټونه، دکميسونو د غاړو ګل ګنډ شوې ښکلې جامې، د پوهنې زده کوونکي او ځينې نور خلک کورتۍ او پطلونونه اغوندي.

په ودونو کې د واده په شپه د ناوې ځروکۍ شين او د زوم کور ته د ورتلو په وخت کې سپين رنګ لري.

د څادرۍ اغوستل د ښځو تر منځ کې په ټول افغانستان کې دود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

واکمني او سیمه ییزه اداره

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي دې د کورنۍ په ټولنیز او حیاتي ارزښت باندې پوه شي او دغه مفهوم دې ښه زده کړې او پوه شي چې کورنۍ دځوانانو دنیکمرغۍ ځاله ده او دټولنې د ښېرازۍ د نظم په خوندي ساتلوکې ډېر ارزښت لري او همدارنګه زده کوونکي دې د قومي جرګو ارزښت او د تاوتریخوالي دپیداکېدو لاملونه وپېژني.

(٤٣) تصویر، د (نورستان) سیمه او اداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

زموږ د هېواد کورنی توکمیز جوړښت

ـ ستاسو په سیمه کې کورنی جوړښت څه ډول دی؟

کورنۍ

کورنۍ د ټولنې لومړنی بنسټ او بنیاد جوړوي. زموږ په هېواد کې کورنۍ له پلار، مور، لورگانو، زامنو ننگیاندو او لمسیانو څخه جوړه شوې ده. زیا تره د کورنۍ د غړو شمېر له لسو تنو څخه زیاتېږي او کله کله په یوه کور کې پنځلس او آن تر شلو تنو هم ژوند کوي. د هېواد په جنوبي او جنوب لویدیځو سیمو کې دغه دود ډېر دی اوآن څو ورونه چې ځانله جلا کورنۍ هم لري، له نورو ورونو او د هغو له کورنیو سره په یوه لویه پخسه يي کلا کې چې له پلرونو څخه ورته میراثي پاتې وي، ژوند کوي. د کورنۍ مشر پلار وی او په زیاتره کورنیو کې مورهم خپل رول لري. زامن، لورگانې او ننگیاندې د پلار او مور تر لارښوونې لاندې کار کوي. کورنۍ نظم په کلیو کې ښه کلک دی. د خوابښې او د زوی او ننگور په ژوندکی د هغې د لاس وهنو په اړوند زموږ په ټولنه او ادبیاتو کې له ډېرو پخوا زمانو څخه کیسې، طنزونه او حکایتونه شته.

کورنۍ اړیکې

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ډېرې ژورې او پراخه توکمیزې او ټولیزې اړیکې شته. د کورنۍ غړي د خپل کور لویانو او ټول خلک د قوم د مشرانو درناوی کوي او د هغوی نظرونو ته ارزښت ورکوي. د کورنۍ د مشرانو واک په خپلې کورنۍ او د قوم د مشرانو واک قوم باندې په کلیو کې د ښارونو په پرتله زیات وي. مشران له نورو ډېر واک لري؛ خو په ښارونو او متمد نو مرکزونو کې سره له دې چې مشرانو ته په درنه سترگه گوري خو د خپل شخصي ژوند په محدوده او چاپېریا ل کې په خپله واک، آزادي او صلاحیت لري.

(٤٤) تصویر، د نورستان د برگمټال کلي

کلی

زموږ په هېواد کې ښاري ټولنې لږې او کلیوالي ټولنې ډېرې دي. په تېرو وختونو کې په کلیو کې د واکمنۍ او اداري نظام دا ډول و چې هر کلي (یو ملک، ارباب او یا خان) درلود او دغه مشر به ټولنیزې چارې او قومي لانجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلي د نورو سپين ږيرو او مشرانو په مشورو حلولې. د بېلګې په ډول په قومي حشرونو، د ويالو پاکولو، دغنمو لو، نيالګيو کېنولو، د ژرندې د پل انتقالولو او هم د لانجو په حلولو کې به يې برخه اخيسته.

(٤٥) تصوير، حشري کارونه

په ځينو سيمو کې به ځو اربابان يا ملکان د يو لوى ملک تر واک لاندې وو چې هغه به يې د مخور (سپين ږيرې) په نامه ياداوه. مخور او يا لوى ملک به دخلکو او حکومت ترمنځ دارتباطي پل رول درلوده.

(٤٦) تصوير، حشري کارونه

زموږ د هېواد په اسماعيليه مېشتو سيمو کى له ملک او ارباب څخه پرته به (پير يا شاه) و او هغه به خليفه ګان درلودل، خليفه ګانو به د پير په لارښوونه ټولنيزې چارې ترسره کولې.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د کورنى د ښېګنو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې مشر دې د خپلو بحثونو پايلې نورو ته د ټولګي په مخ کې بيان کړي.

پوښتنې

- که دکورنى بنياد نه وي، ځوانان له کومو ستونزو سره مخامخ کېږي؟
- د ټولنيزو او اقتصادي چارو په برابرولو کې د قوم د اربابانو او ملکانو رول په څه ډول دى؟
- که کوم کلى يا سيمه ارباب يا ملک و نه لري د هغې کلي يا سيمې خلکو ته کومې ستونزې پيدا کېږي؟

کورنى دنده

- هر زده کوونکى دې د خپلو کورنيو له مشرانو څخه د ملکانو، اربابانو او يا د سيمې د مشرانو د رول په اړه پوښتنې وکړي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکه او جرګه

- مرکه او جرګه څه ډول اصطلاحات دي او زموږ په هېوادکې څه ډول تاریخي سابقه لري؟

زموږ د هېواد په ټولو برخو، په تېره بیا په سویلي سیمو کې مرکې او جرګې د قومي او ټولنیزو ستونزو او لانجو د حلولو واک لري . د جرګو غړي تجربه لرونکي سپین ږیري، مشران، ملکان او افسقالان دي، چې په حجرو، دېرو، جوماتونو، د چنارونو او ونولاندې غونډې کوي او د خلکو شخړې او لانجې هوار وي.

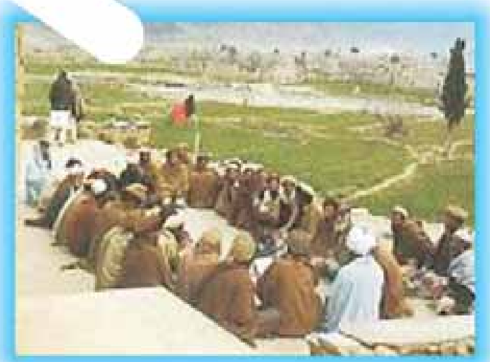

(٤٨) تصویر، قومي مرکه

د قبیلې، قوم او مشرانو غونډو ته جرګه ګۍ وایي، چې د اړتیا په وخت کې د قبیلو ترمنځ د کوچنیو لانجو د فیصله کولو لپاره جوړېږي.

کله چې جرګه ګۍ د یوې دعوې پرېکړه ونشي کړای، بیا د لانجې د حلولو لپاره لویه جرګه راغوښتل کېږي. د دغې جرګې غړي قاضیان، د قوم مشران، نرخیان او نور وي.

په عمومي ډول مرکه یا جرګه د واک او رسوخ له پلوه درې درجې او پړاوونه لري:

١_ جرګه ګۍ: د جرګو په دې پړاو کې څو محدود سپین ږیري ګډون کوي او د

(٤٩) تصویر، قومي جرګه

دعوې په برخه کې یوازې خبرې اترې کوي.

۲ـ د مرکــې دویــم پړاو لوی دی چې ګډون کوونکي یــې د دواړو لوریو ډوډۍ هم خوري چې دغه پړاو کابو د مرافعې محکمې مثال لري.

په دې پړاو کې د دعوې یو لوری مرکې ته واک ورکوي او بل لوري ته چې واک یې نه وي ورکړی هغې ته «نیمګړی واک» وايي.

۳ـ پــه دریم پړاو کې نرخیان ګډون کوي او دغه پړاو د خلکو په منځ کې هغه قانوني واک او اعتبــار لري، چې هغې تــه (جرګه) وايي. جرګه د خلکو په منځ کې غټې دعوې فیصله کوي. جرګه د (تمیز محکمې) ته ورته ده.

جرګه د ســتونزو د پېچلتیاوو په تناسب کېدای شي ډېرې ورځې او آن میاشتې دوام وکړي. په دغه جرګه کې ډېرې خبرې کېږي، نظرونه تبادله کېږي او د جرګې په اوږدو کې د دعوې دواړه خواوې د جرګه مارو د ډوډۍ خرڅ او لګښت په غاړه لري.

کلــه چې موضوع ډېــره مهمه، پېچلې او لویه وي نو د قومونو مشــران، نرخیان او په مرکــو پوه خلک چې د دعوې دواړو لوریو پورې څه تړاو ونه لري د ســتونزې او لانجې

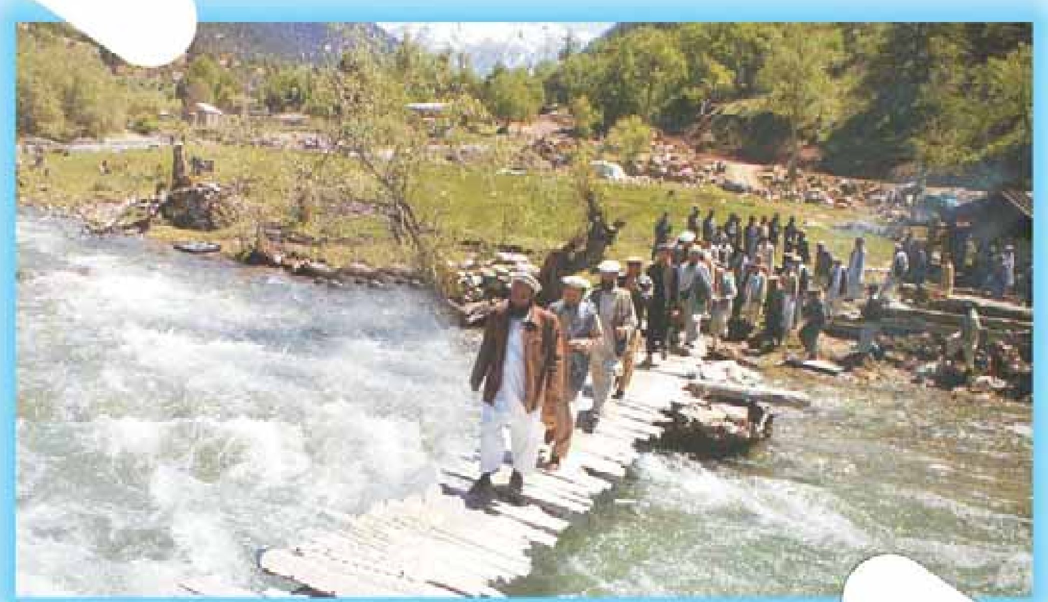

(۵۰) تصویر، د نورستان سپین ږیري او مشران د جرګې په لور روان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فیصلــه کولــو لپاره رابلل کېږي او د دعوې د فیصله کولو لپاره د دعوې له دواړو لوریو بشــپړ واک اخلي او دعوا فیصله کوي، چې دې ته د پښتنو په منځ کې (په توی ورې واک) وایي. دغه د جرګې تر ټولو لوړه سطحه ده چې د هغوی پرېکړه او فیصله هېڅ لوری ماتولی نشي.

د قومي شوراګانو او جرګو ګټه

په هره سیمه کې د قوم د مشرانو شتون او د مشرانو شورا له لورې د خلکو د لانجو حل او فصل د رســمي، دولتي مراجعــو کار کموي او د خلکو لپاره آســانتیاوې رامنځ تــه کوي. له همدې امله همدا اوس په کلیو، ولســوالیو، ناحیو، ښــارونو او د هېواد په ولایتونوکې دســپین ږیرو شــوراګانې شته چې لانجې او ســتونزې فیصله کوي. د دغو شوراګانو شتون په هغه اندازه ګټور دی چې لومړی لانجې او حقوقي مسئلې د رسمي مراجعــو له لورې شــوراګانو ته ارجــاع کېږي، چې د مشــورې او روغې جوړې له

(۵۱) تصویر، د (کابل) ښار کې د روغې جوړې یوه برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې حل شي. که دا فیصله د دعـوې دواړه لوري ونه مني نو هغه وخت موضوع رسمي مراجعوته ورسپارل کېږي.

(۵۲) تصویر، قومي جرګه (د خمکنو ولسوالي)

په ټولګي کې فعالیت

- هــر زده کوونکــی دې د خپلې ســیمې د واک لرونکو شــخصیتونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د خلکو په منځ کې د قومي غونډو شتون څه ګټې لري؟
- آیا په ځینو مواردو کې قومي غونډو ته واک ورکول کوم زیانونه هم لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکــي دې په تېرو وختونو کې د قومي غونډو د ماهیت په برخه کې د خپلو کورنیو له غړو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د تاوتريخوالي او دښمنيو سرچينې، لاملونه او ماهيتونه

- تاوتريخوالی او دښـــمنی د ټولنې د نظم د له منځه وړلو په برخه کې کومې منفي اغېزې لري؟

هغه چارې چې زموږ په ټولنه کې کله کله دنظم د له منځه وړلو لامل گرځي، د خلکو په منځ کې تاوتريخوالی او دښمنی دي. په دې لوست کې به د دغو موضوعگانو ماهيت اولاملونه په گوته شي.

۱ـ د تاوتريخوالي او دښمنيو ارونه، لاملونه او ماهيتونه

د تاوتريخوالي او دښـــمنيو يو لوی لامل بېکاري او بې علمي ده، بېکاره انســـان تل د خپلې منفي بوختيا او رواني ســـتونزو د ارضا لپـــاره بهانې لټوي. وايي: «له بېکاره، خـــدای بېزاره» په ځانگړې توگه هغـــه څوک چې بې علمه او ناپوه وي او ځان ځاني هم ورســـره مله شي، تېکرونه او تاوتريخوالي رامنځته کوي. دا ډول تاوتريخوالی ناڅاپي او غير ارادي دی.

په کليـــو کـــې د تاوتريخوالـــي يو بل لامل د نورو خلکو د شـــتمنيو او ځمکو په زور غصبول دي، او يـــا د وچکالـــۍ په کلونو کې د نورو خلکو د حقابې په زور نيونه ده چې

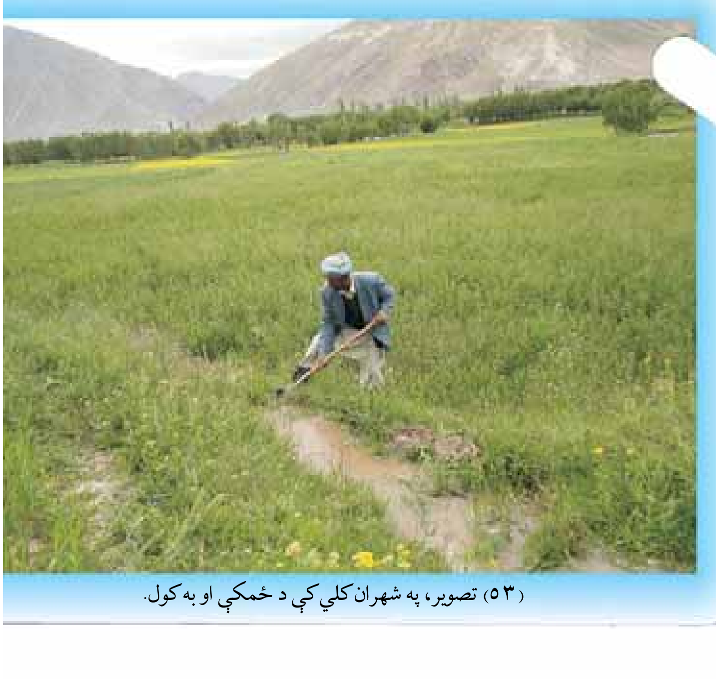

(۵۳) تصوير، په شهران کلي کې د ځمکې او به کول.

هر کال په طبيعي ډول د اوبو کولو پر مهال تکرارېږي.

ځينــې خلک په خپله برخه قانع نه وي، له خپله حقــه ډېره ځمکه او اوبه غواړي او يا د ناحقه وراثت دعوا کوي. يا له هغه ســره چې په بڼ يا ځمکه کې شــريک دی، حق نه ورکوي، چې دا هم د تاوتريخوالي لوی لامل دی.

کله کله لومړني سړي ته د پور نه ورکول هم د تاوتريخوالي او جګړې لامل کېږي.

دغه تاوتريخوالی په لومړی ســر کې لږ وي او ورو ورو ډېرېږي او د اوږدې مودې په دښمنيو بدلېږي.

خو په دې وروســتيو وختونو کې چې خلکو د کرنې، اقتصــاد، باغدارۍ، د څارويو روزل، ســوداګرۍ، علمي او نورې بوختياوې لاس تــه راوړې دي او همدارنګه زموږ پــه ټول هېــوادکې چې د علم او پوهې وړانګې خپرې شــوې دي، خلک د تاوتريخوالي په بدۍ او تاوانونو پوهېدلي، نوځکه دکورنيو او قومونو په غېږ اخېســتنو او وژنو کې لږوالی راغلی او که کله په لــږه اندازه او ناڅاپي توګه رامنځته کېږي، نو دواړه لوري د قومي ســپين ږيــرو، عالمانو او جرګــو په پريکړو او يــا د قضايي او حقوقــي مراجعو پر پريکــړو باندې قناعــت کوي او د جاهليت دورې غير اســلامي دودونو پسې نه ګرځي.

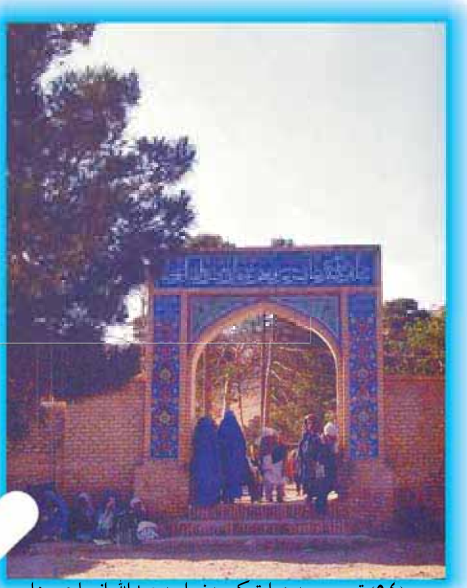

(٥٤) تصوير، په هرات کې دخواجه عبدالله انصاري مزار

د تاوتريخوالــي او دعــواوو د رامنځتــه کېدو او لامل پــه برخه کې خواجه عبدالله انصاری(پير هرات) داسې ويلي دي:

«بدانکه رنج مردم در سه چيز است: از وقت پيش مي خواهند، از قسمت بيش

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مي خواهند و آنِ دیگران را از آنِ خویش می خواهند»

د تاوتریخوالي پیل

تاوتریخوالـــی او ټکرونه لومړی له زېږو خبرو او لفظي مشـــاجرې څخه پیل کېږي، او ورو ورو خبره لاس اچولو ته رســېږي. کله چې د دواړو غاړو د غوســې دېگی په خوټېدو راشي له ډېرو، لرګیو او نورو توکو څخه یو د بل پرضد کار اخلي.

د بېلګې په توګه د اوبو لګولو پر مهال د جګړې وسیله یوم دی او د لو په وخت کې د جګړې وسیله لور دی.

په پخوا وختونو کې به خلکو په جګړه کې ډېر لړ چاکو، ټوپک او نورخطرناک وسایل کارول، ځکه له خطرناکه پایلو یې خبر وو.

په قرآن مجید کې په دې برخه کې د زغم او عفوې یادونه شوی ده چې وایي:

......و الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس...)(العمران ۱۳۴)

ژباړه: ډېر ښه خلک هغه کسان دي چې غوسه زغمو ونکي او خلکو ته ښښنه کو ونکي وي.

په هر حال:

په، جګړه کې غالب او مغلوب هیڅ یوګټونکی نه وي، بلکې ګټونکي هغه خلک وي چې جګړه یې نه وي کړې.

عبدالرحمن بابا په دغه برخه کې څه ښه ویلي دي:

کـــر د ګلـــو کـــړه چـــې ســـیمه دې ګلزار شـــي
اغـــزي مه کره چې پښـــو کې به دې خار شـــي

او خواجه حافظ هم په دې هکله ډېر ښه ویلي دي، چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درخت دوستي بنشان! که کام دل به بار آرد   نهال دشمنی برکن! که رنج بی شمار آرد

(۵۵)تصویرددوستی دونې تمثیل

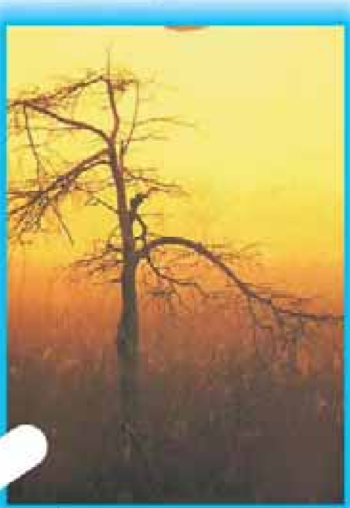

(۵۶)تصویرددښمنۍ دونې تمثیل

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د تاوتریخوالي او د هغه د ناوړه پایلو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د تاوتریخوالي دوام په ټولنه کې کومې ناوړه پایلې رامنځته کوي؟
- د کورنیو ترمنځ پرله پسې دښمنۍ کومې ناوړه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه په تېرو وختونو کې د تاوتریخوالي په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ټولنيزې او قومي اړيکې په ژوره او پراخه توګه شتون لري. په کليو کې د قوم مشران په خپلو خلکو باندې د ښارونو په پرتله ډېر واک لري.

زموږ د هېواد په سويلي سيمو کې يو شمېر سيمه ييزې ډلې دي چې د قومي او ټولنيزو ستونزو او شخړو د هوارولو واک لري، چې جرګې او مرکې يې بولي.

جرګې د واک له پلوه درې درجې لري:

کله چې د دوو کسو يا دوو قومونو ترمنځ کومه دعوا يا شخړه رامنځ ته شي، نو موضوع همدې قومي غونډو، مرکو او جرګو ته چې د سپين ږيرو، عالمانو او د قوم د مشرانو څخه جوړې شوې وي، سپارل کيږي. څرنګه چې هغوی د دواړو خواوو د شخړې په لاملونو پوهېږي نو ځکه قضيه په ښه توګه سره فيصله کولی شي.

پنځم څپرکی

استوګنځایونه، د ودانیو جوړولو مواد، لارې او طرحې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي په هېواد کې د کورونو، کلاګانو، جوماتونو او د عامو ودانیو له بېلا بېلو ډولونو سره چې تاریخي لرغونتیا لري، آشنا شي او د اوسېدلو کورونو د جوړولو طریقه او د کورونو جوړولو د اړتیا وړ مواد به وپېژني.

زده کوونکي به د ختینو کورونو ځینې ښېګنې وپېژني او په هېواد کې به د معمارۍ له سبک سره آشنا شي.

زده کوونکي به وپوهېږي چې کاشي کاري زموږ د هېواد د ښکلو هنرونو او صنعتونو څخه ده او زموږ په ګران هېواد کې لرغونې سابقه لري.

(۵۷) تصویر: دامیر شهید باغ (جلال آباد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یارلسم لوست

سمڅې او ختین کورونه

ـ تاسو د استوګنې څو ډوله کورونه پېژنئ؟

زموږ په هېواد کې د استوګنې ځایونه او د اوسېدنې کورونه ډېر ډولونه لري. ځینې یې ډېر ابتدایي او پخواني دي، لکه: سمڅې، غارونه، پرستنو ولاړ کورونه او داسې نور چې زموږ د هېواد په لرې پرتو سیمو کې دود و او تر اوسه یې لا بېلګې موجودې دي.

سمڅې

هغه ابتدایي د اوسېدنې ځایونه دي چې لومړنیو انسانانو د خپل ژوندانه د دوام لپاره د غرونو په لمنو کې

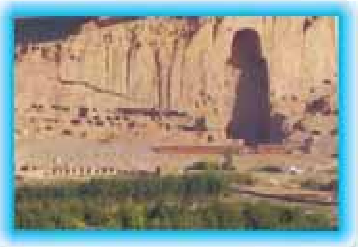

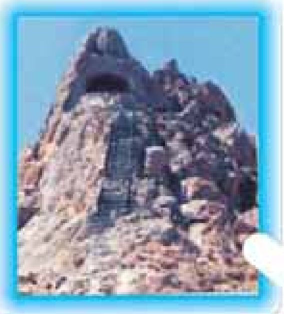

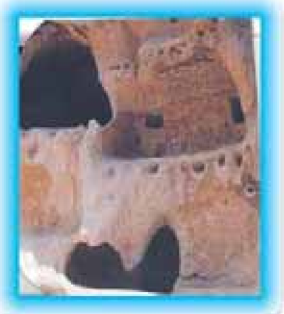

(۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲) تصویرونه، د سمڅو ډولونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړول. دغه ابتدايي کورونه په معمولي توګه تياره، نمجن او وړې دروازې يې درلودلې چې هم انسانانو پکې ژوندکاوه او هم يې خاروي پکې ساتل کېدل. خو کله چې ورو ورو انسانان متمدنه شول، په (لرګيو پوښل شوي او ګنبدي) د ختينو کورونو جوړول يې زده کړل چې لاندې به د هغوی د هريو په برخه کې معلومات ورکړو:

(۶۳) تصوير، په لرګو پوښل شوي کورونه

۱_ په لرګيو پوښل شوي کورونه

دغه کورونه له خاورو، تيږو، خامو خښتو، پخسو او د داسې نورو موادو څخه جوړېږي. چت يې په دستکو يا لرګيو پوښي. داسې چې لومړي دستکونه د اړتيا په اندازه په کوټو باندې په افقي ډول اچوي، وروسته ورباندې تختې، پوزې، د ونو شاخچې، کڼکې او جارو(کيان او وابنه) اچوي او بيا ورباندې کلکه شوې خټه (غوره ګل) هواروي او له هغه وروسته يې اخيړوي. هڅه کېږي دغه اخيړ ډېر هوار او داسې شېب ولري چې اوبه ورباندې ډنډ نه شي او د دغو اوبو د جاري کېدو لپاره د لرګيو ناوې د بام په څنډو کې ږدي چې د باران اوبه پکې بهېږي.

دغه کورونه دګنبدي کورونو په پرتله د باران او زلزلې په مقابل کې کلک وي. د دغو کورونو په منځ کې خلک تنورونه هم ږدي او په دې تناره کې په دايمي توګه اور بلېږي او د اور لوګي دکلونو کلونو

(۶۵) تصوير، د لرګو کورونه

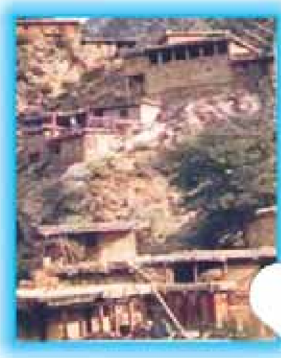

(۶۴) تصوير، دلرګو کورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوږدو کې دکور چت لکه د قیر غونډې کلکوي.

پــه همــدې ډول ددغو کورونو جوړول زموږ د هېواد په هغو ســیمو کې دود لــري چې هلته زلزله او ورښت زيات کېږي.

په لرګو باندې د پوښــل شــو و کورونو چتونه کله په نقاشي شــويو تختو مسطح کوي، دغه کار ماهر نجاران ترســره کوي او د دغو کورونو نمونې او بېلګې د کابل ښار او ځينو ولايتونو په زړو ښارونو کې ليدلی شو.

ځينې دغه کورونه چې شتمنو او بډايو خلکو جوړ کړي دي، د لرګي ښکلي ورونه او ورسی لري چې په هغې کې د ګل او پاڼو نقشونه په لرغوني سبک سره ډېر ښکلي حکاکي شوي دي.

۲_ ګنبدي ختين کورونه

د دغو کورونو د ديوالونو او چتونو په جوړولو کې له خاورو او ختو څخه کار اخيســتل کېږي. چت يې په ښايســته ډول په خښتو او ختو پوښــل کېږي او د لا ټينګښت لپاره يې په تشو ځايونو کې وړې تيږې او جغل ورنښلوي. دغو وړو تيږو او جغل ته (آغاز) وايي.

دګنبدي کورونو جوړول يوه مهارت او ډېر زحمت غواړي او همدارنګه د دستک پوښه کورونو په پرتله د واورو او باران پر وړاندې يې مقاومت لږ وي.

د دې کورونو رواقونه په اخير او کله کله يې په صافو ګچو سره رنګ او ښکلي نقاشي کوي.

ختين کورونه سره له دې چې ابتدايي او ساده دي، ځينې ښېګڼې او ګټې هم لري. يوه ګټه يې دا ده چې د ګرمــۍ او يخنۍ مخه په ښــه توګه نيسي او د ګرمۍ او يخنــۍ د نفوذ او تېرېدلــو په مقابل کې ښه مانع دي.

يعنې هغه کورونه نسبت

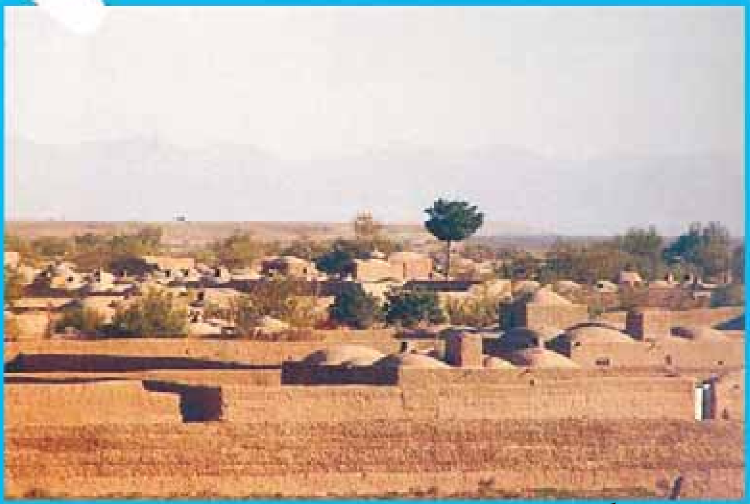

(۶۶) تصوير ګنبدي کورونه (هرات)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـو کورونو ته چې نن په عصري او کانکريټي ډول جوړېږي، په اوړي کې يخ او په ژمي کې نسـبتاً تاوده وي. خو دا هم د يادونې وړ ده چې ختين کورونه دکانکريټي کورونو په پرتله لږ مقاومت لري او نشو کولای ډېر پوړونه ورباندې جوړ کړو. او هم ډېره ځمکه او ځای نيسي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د ختينو کورونو نورې ګټې او زيانونه ووايي.

پوښتنې

- کوم ډول کورونه د ژوند لپاره ګټور دي؟
- هغه څېرې چې دکورونو په پوښلو کې اچول کېږي له څه شي څخه جوړېږي؟
- پخسه څه شی دی؟ او کومې ښېګڼې لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکـي دې د هغو ښلابيلـو او ډول ډول کورونو په برخه کې چې زموږ په هېواد کې جوړېږي، معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښېري کورونه

- ستاسو په سیمه کې څوک په ښېري کورونو کې ژوند کوي؟

زموږ په هېواد کې پر ختینو کورونو سربېره، ښېري کورونه هم جوړېږي، چې په لاندې ډول دي:

(۶۷) تصویر په لیمڅي او ګلیم باندې پوښل شوی جونګړه

۱ـ کوډله (**جونګړه**): دغه کورونه بزګران له خسو، لرګیو او د لرګیو له خادو څخه جوړوي.

کوډلې زیاتره د پسرلي، اوړي او مني په فصلونو کې د فالیزونو، درمندونو او دښتې په آزاده هوا کې په ګنبدي یا مخروطي شکل جوړېږي.

۲ـ ښېره: ښېره هم له تاوشوو (منحني) ډولـه خادو څخه جوړېږي. دیوالونه یې له مـزو، مزرو او یا له کښکي څخه جوړوي او سرېې په پوزي، کښکي، خسو او اغزو پوښي او ګلیم یا لمڅی پرې غوړوي.

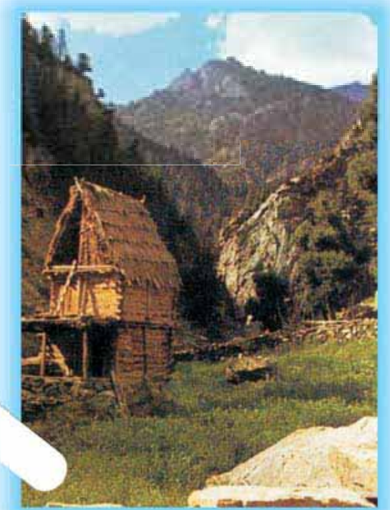

(۶۸) تصویر، ښېره

(۶۹) تصویر، ښېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۷۰) تصویر، الاچغ

۳_ آلاچغ: هغه مواد چې آلاچغ ورڅخه جوړوي له کږو شویو خادو، لیمڅي، تغر او له داسې نورو څخه عبارت دي، په دې ډول چې ۱۵ تر ۲۰ پورې خادې پر ځمکه کې منډي او پورتنی څوکې یې په گنبدي ډول سره یو ځای کوي او ترې او شا او خوا یې پوزی د دیوال په ډول دروي. سریې هم په پوزي تغر او لیمڅي پوښي. دننه او بهرنی برخه یې په (کشیده گلیم) او په زوندیو ښایسته کوي.

۴_ کېږدۍ: زمونږ د کوچي هېوادوالو گرځنده کور دی چې له تورو او کلکو تو کرانو څخه جوړېږي او په تینگو او کلکو رسیو او مېخونو پر ځمکه تک وهل کېږي او کلکېږي.

یادښت: د کوچیتوب فرهنگ او دود، همېشنی مسافرت او گرځېدل له یوې سیمې نه بلې سیمې ته او په کېږدیو کې ژوندکول زمونږ کوچیو وطنوالو ته ډېر سخت زحمت او خواري ده.

(۷۱) تصویر، کېږدۍ

۵_ خرگاه: یو ډول لویه کېږده (کېږدۍ یا خیمه) ده چې له لیمڅي څخه جوړېږي.

زمونږ قرغز هېوادوال یې په پامیر (د نړۍ بام) کې جوړوي او کارترې اخلي.

خرگاه د هغوی د استوگنې دایمي کورونه دي.

۶_ خیمه: خیمه هم د گرځنده کوټې یو ډول دی چې په آسانی سره درول کېږي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسانۍ سره ټولېږي. خیمه له جیمي او نورو ډېلو ټوکرو څخه ګنډل کېږي او په کلکو رسیو باندې په هغو لرګینو یا اوسپنیزو موږو سره چې پر ځمکه ټک وهل شوي وي، سېره او درول کېږي. څرنګه چې سپکه ده بارول او نقلول یې آسان دي. په هر ځای کې په ځانګړي ډول په مېلو کې کارول کېږي.

آلاچغ، کیږدۍ او خرګاه په باندو کې د مالدارانو د دوبي کورونه دي، ځینې وخت په کلیو کې هم داسې کورونه جوړوي.

په عمومي توګه خس کپه، څپره، آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه د زلزلې په وړاندې تر ټولو خوندي کورونه دي.

۷ _ د لویې جرګې خیمه: یوه لویه خیمه ده چې په دې کې د لومړي ځل لپاره د

(۷۲) تصویر، د کابل په نړیوال کنفراس کې د هېواد ولس مشر د او یا هېوادونو بهرنیو چارو وزیرانو سره

افغانستان دودیزه (لویه جرګه) ترسره شوه. او له هغې څخه وروسته یې لوی دولتي، ملي او بین المللي کنفرانسونه دایر شول.

په دې وروستیو کې په هېواد کې د سولې د راوستلو په خاطر د هېواد ولسمشر او د ولسي جرګې استازو، مشرانو، روحانیونو او بهرنیو مېلمنو په ګډون په هغې کې د (سولې) جرګه جوړه شوه.

(۷۳) تصویر، د لویې جرګې خیمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د څېرې کورونو ښېګڼې ووايي:

پوښتنې

- د څېرې او آلاچغ ډوله کورونه د هېواد په کومو برخو کې دود لري؟
- هغه څېرې چې د کورونو په پوښلو کې کارېږي له څه شي نه اوبدل کېږي؟
- د څېرې او آلاچغ کورونو ګټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشـــرانو څخه د څېـــرې جونګړې او آلاچغ ډولو کورونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

غوجلي

- تاسو کله د ځارویو غوجل لیدلي دي؟

زموږ خلکو چې له پخوا څخه ځاروي روزلي دي، د هغوی د ساتنې لپاره یې تل له غوجلو څخه ګټه اخیستې ده. دغه غوجلي له بېلابېلو موادو څخه په ډېرو ډولونو سره جوړېږي چې د قتن Qutan، کتاره دار، ښپرې، توله، آغیل، اخته خانه، کمند او نورو نومونو باندې یادېږي، په لاندې ډول د هر یوه په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

۱ ـ شپول: له تیږو څخه جوړه شوې محوطه ده چې په کلیو او بانډو کې د ځارویو (پسونو او غویو) لپاره جوړېږي.

د ځارویو د شمېر په اندازه په دایروي ډول تیږې د یو او یا یو نیم مترو په اندازه یوه د بلې د پاسه ږدي او د تیږو دیوال جوړوي چې په دې کې له تیږو څخه پرته نور هېڅ ډول مصالې لکه خټه، سمنټ او نور ساختماني مواد پکې نه کاروي.

د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له تیږې څخه جوړېږي او سر یې طبعاً خلاص وي.

(۷۴)تصویر

۲ ـ سمڅ : د وریو او وزګوریو (ورغمیو) غوجله ده. د لویې تیږې څنګ ته چې د هغې د لاندې پناه ځای وي، جوړېږي او نورو دریو خواو ته یې د تیږو دیوال جوړوي. څرنګه چې توله په لږه ساحه کې جوړېږي، ځینې وختونه یې سر په کنکو

(۷۶) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لبنتو باندې پوښوي.

۳_ څېره: په هغو سیموکې چې ځنګلونه زیات دي، د غرونو، د ونو د وچو لښتو، (ارغوان، زرنګ، ایرغي Erghai، څېرې او نورو څخه څپره جوړوي او د غوجلې شاوخوا وربانديې بندوي. د ننوتلو او وتلو دروازه يې هم له څپرې جوړوي او سريې پرانستې وي.

۴_ غوجل: غوجل د څارويو سنتي او پخوانی غوجله او د ختو کوټه ګی ده. د وتلو او ننوتلو د لرګي دروازه لري. له کوچنی سوری نه پرته نوري کړکۍ او پنجرې نه لري.
د څارويو د شمېر په اندازه د دیوالونو په څنګ کې ختين آخورونه لري چې په هغو کې واښه او بوس څارويو ته اچول کېږي.
نر جنګي او بنسکرور غوايان په بېله غوجله کې اچوي. معمولاً د پسونو او وزو غوجلې له نورو څارويو جلا وي.

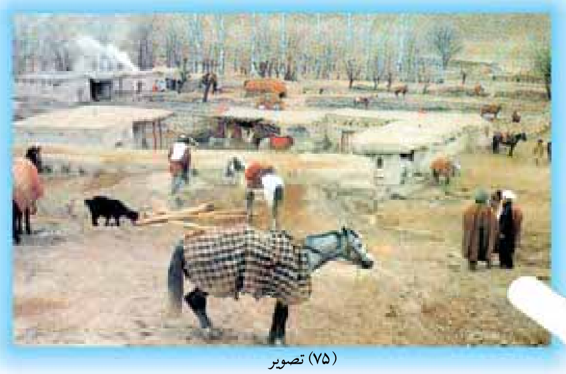
(۷۵) تصویر

۵_ اسطبل (**چوپتره**): د آس د اوسېدو ځای دی. د دغې غوجلې يوه خوا پرانستې وي. په اسطبل کې د آخور ترڅنګ د آس د افسار (پړې) د تړلو لپاره د لرګي يو پنډ موږی پر ځمکه ټکوهي چې هغې ته (قازغ) يا د آخور موږی وايي.

۶_ کمند: کمند هغه سرکاري اصطلاح ده چې د حکومت د سورلی او د لېږد رالېږد د آسونو او کچرو د مجموعې اطلاق پرې کېږي. البته اصلي نوم يې هماغه د اخته خانو مجموعه ده چې په تېرو وختونو کې يې ډېر آسونه هلته تړل او اوبه او دانه يې يوځایي ورکوله. په پسرلي او اوړي کې به د آسونو پاده (کمند) سر تېرو او مېترانو (د آسونو ساتونکو) له وښو نه په ډکو چمنونو کې خرول (پوول) او چاغول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ - کټاره: د دې غوجلې سر هم خلاص وي او هغه د پسرلي او اوړي په فصلونو کې د څارویو د ساتنې لپاره جوړوي. کټارې د ونو له وچو لرګیو او شاخونو څخه جوړېږي.

په غوجل پورې ځینې اړوندې نکتې.

کله چې له څارویو او د هغو له غوجلو څخه خبرې کېږي نو د هغې سره خامخا د پرانګ، شرمښ او د څارویو د داړلو او خوړلو په هکله هم ډېر نقلونه او کیسې ویل کېږي.

د هغه داړونکې لېوه کیسه د خلکو یاده ده چې د ژمي په شپو کې د ساتونکي سپې له غفلت څخه یې ګټه پورته کړې او د پسونو غوجلې ته ور ننوتلی، بیا یې خوړلی او نورې یې زندۍ کړې او وژلي وو، بیا یې د خولې او غاښونو په واسطه راکښلي یو پر بل یې انبار کړي او د هغوی په سر په آسانۍ سره ختلي او تواښېدلی و چې د غوجل سوري څخه ټوپ ووهي او وتښتي.

پورتنۍ څرګندونې د ساده او دودیزو غوجلو په هکله وې چې په هغې کې د څارویو پاکوالی او نظافت او روغتیاساتنه ډېره کمه رعایت کیدا ی شي. خو نن ورځ په زیاتره سیمو کې لوبې طویلې جوړېږي چې په هغې کې هم د طویلو او څارویو پاکوالی او نظافت په ښه ډول سره په پام کې نیول کېږي او هم پکې د څارویو د خوړو کیفیت ګټور او صحي وي چې د مالدارۍ یا د څارویو د فارم په نامه یادېږي.

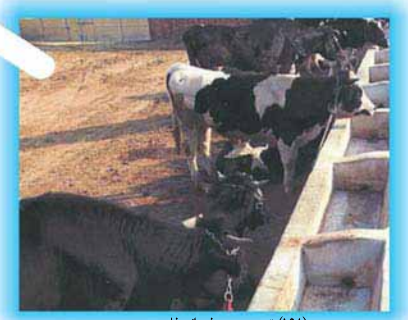
(۷۷) تصویر، د غوبانو فارم

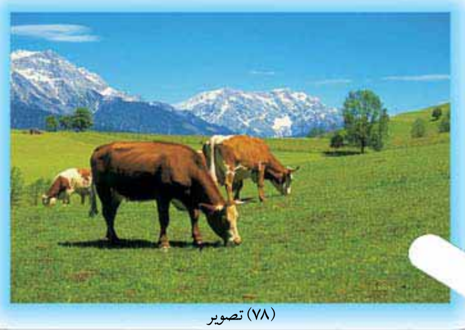
(۷۸) تصویر

(۷۹) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ په ادبیاتو کې شــاعرانو او پوهانو د تاریخ په اوږدو کې د پړانگ، شــرمښ او مېږې کیسې، طنزونه او ډېر زیات تمثیلونه بیان کړي دي چې بېلگې یې په لاندې ډول دي:

په دری ژبه:

«گوسفندی از کلیم الله گریخت — پای موسی آبله شد نعل ریخت»

«ترحم بر پلنگ تیز دندان — ستمگاری بود بر گوسفندان»

(۸۰) تصویر پړانگ

پر غاښور پړانگ زړه سوی، پر پسونو ظلم دی.

او یا دغه متلونه او مقولې:

میــش و گرگ در یک آبخور آب می خورند (تمثیل عدالــت) مېږه او لېوه په یو آخور اوبه څښي.

دوستی گرگ و اشتر (دوستی بې تناسب) دلېوه او اوښ ملگرتیا.

(۸۱) تصویر، مېږه

(۸۲) تصویر، شرمښ

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د هغو نورو غوجلو چې څاروي پکې ساتل کېږي نمونه واخلي.

پوښتنې

- شپانه خپل پسونه د شپې له خوا په کوم ډول ځایونو کې ساتي؟
- کوم ډول غوجلې د څارویو د ساتنې لپاره گټورې دي؟
- تاسو او ستاسو دوستان د څارویو د فارمونو د جوړېدو تصميم لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکـي دې د کورنۍ له غړو څخه د پخوانیو څارویو د ســاتنې په برخه کې پوښتنې وکړي او ثبت دې کړي.

شپاړسم لوست

کلا، برج او د کوترو کوټې

ـ تاسو تر اوسه کومه پخوانۍ کلا او د کوترو کوټه لیدلې ده؟

(۸۳) تصویر، د بلخ بالا حصار

کلا، برج او د کوترو کوټه زموږ د هېواد له زړو او لرغونو ودانیو څخه دي چې زموږ د خاورې او ځمکې د ساختمانی او معماری فرهنگ یو ډول تمثیلوي.

(۸۴) تصویر، په بابر بڼ کې د انارو ونې

(۸۵) تصویر، د بابر حرامسراي (کابل)

په پخوا وختونوکې د حصار یا کلا جوړول زموږ په گران هېواد کې دود درلود. پاچاهانو، واکمنو، او شتمنو خلکو به د ځان د امنیت د ساتنې لپاره لوړې کلاگانې او مانۍ جوړولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلاګانې هغه کلکې ماڼۍ دي چې لوړ دیوالونه لري او دننه په جلاجلا برخو او کوچنیو کلاګانو او سراچو باندې وېشل کېږي. هره برخه يې د يوه ځانګړي مقصد لپاره جوړه شوې وي او له هغه څخه ګټه اخېستل کېږي.

(۸۶) تصویر، د دارالامان ماڼۍ (کابل)

کلاګانې، برجونه او پوځي چاوڼۍ

ځينې کلاوې د پاچاهانو، دولتي اراکينو، پوځي افسرانو او سرتېرو د پوځي اډو په توګه کارول کېدلې، چې د هغو په کونجونو کې به لوړ برجونه جوړېدل او څو تنه ساتونکي به له کلاو څخه د ساتلو په موخه هلته کښېناستل. دغه برجونه دايروي شکله او د کلا له نورو ديوالونو څخه يې لوړوالی ډېر و، چې ساتونکي د کلا شاوخوا څاري او دښمن په آسانۍ ليدلی شي.

(۸۷) تصویر، د اختیار الدین کلا (هرات)

(۸۸) تصویر، د بُست کلا او طاق

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸۹) تصویر، د غزني بالا حصار

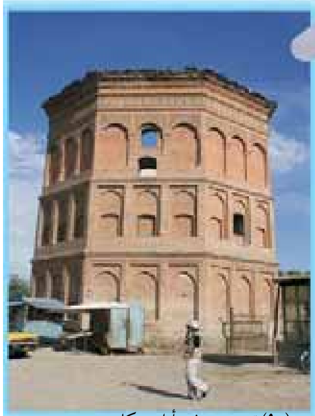
(۹۰) تصویر، د شهرآرا برج/کابل

زموږ په هیواد کې د دغو سترو کلاگانو بېلګې په (بلخ، کابل، غزني، ګردېز، په هلمند کې د بست او په هرات کې د اختیارالدین کلا ګانې دي چې دغه وروستنۍ یاده شوې کلا زموږ د هېواد د هرات ولایت د تیموریانو د دورې (شاهي کلا) وه. دغه تاریخي کلا، ټینګ او لوړ برجونه لري چې له نیکه مرغه په معاصرو دوروکې د چاړواکو د پاملرنې له امله د هغې ویجاړ شوي ځایونه بېرته جوړ شوي دي او تر اوسه روغه پاتې ده.

(۹۱) تصویر، د کابل بالا حصار

دغه تاریخي ودانۍ زموږ د لرغوني هیواد د معمارۍ او فرهنګ سترې نښانې دي.

د کوترو کوټې

زموږ په هیواد کې د نورو لرغونو ودانیو ترڅنګ، چې زموږ د معمارۍ او فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي، هغه د کوترو کوټې دي.

دغه ودانۍ بزګران ددې لپاره جوړوي چې کوترې پکې ځالې وکړي او فضله مواد یې په دغو خونو کې پاتې شي، ترڅو بزګران او کروندګر د کرنې د ځمکو د تقویه کولو لپاره د سرې په توګه ترې ګټه واخلي؛ څرنګه چې د مرغیو په تېره بیا د کوترو فضله مواد د کرنې د ځمکو لپاره د کیمیاوي سرې په پرتله ډېرګټوردي، نو له دې امله زموږ د هېواد په ځینو سیمو او کلیوکې بزګران د کوترو کوټې جوړوي او له هغو څخه ګټه اخلي.

د کوترو کوټې لوړې ودانۍ دي چې د باندنۍ خواوې یې په ښکلو او ظریفو خښتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړې شوي دي او نقاشي شوي دي او د دیوال په دننه برخه کې یې بېلا بېلې طاقچې برابروي چې کوترې په کې ځالې جوړې او فضله مواد پکې وکړي.

کوترخونې د ځانګړو معمارانوله خوا جوړېږي. په تېره باندینۍ مخه او نقاشي یې یوازې همدغه معماران جوړوي چې دا دهرچا کار نه دی.

د یادونې وړ ده چې د کوترو مالکان یوازې په ژمي کې د کوترو لپاره خوراکي دانه برابروي او د کال په درې نورو فصلونو کې کوترې پخپله په ځمکو کې ګرځي ، خوراک برابروي او لګښت نه لري.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د کوترو د هغو کوټو په برخه کې چې که په شاوخواکې یې موجودې وي نوروته معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د کلاګانو ځانګړتیاوې بیان کړئ!
- کوترخونې څه ګټې لري ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له مشرانو څخه د تاریخي کلاګانو په هکله چې په خلکو کې مشهورې دي معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او له ځان سره دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

جوماتونه او کاروان سرایونه

ـ زموږ د هېواد ترټولو لوی او ښکلی جومات په کوم ولایت کې شتون لري؟

(۹۲) تصویر، د هرات جامع جومات

د جامع جوماتونو، عامه ودانیو، کاروان سرایونو او د مسافرینو د استوګنې ځایونو جوړول زموږ د هېواد د خلکو د لرغوني فرهنګ یوه مهمه برخه ګڼل کېږي.

دغه ځایونه د تاریخ په اوږدوکې د خلکو د ټولېدو او د کاروانونو د اوسېدو او د مسافرو د استوګنې ځایونه وو چې په دغه لوست کې به په هر یوه خبرې وشي.

جامع جوماتونه

(۹۳) تصویر، د هرات ښار منظره

زموږ ګران هېواد ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتلوڅخه وروسته د لمونځونو او د جمعې لمونځونو د ادا کولو لپاره چې د اسلام د پنځه ګونو اساسونوڅخه یو اساس دی، جامع جوماتونه جوړ شول.

دغه ودانۍ د اسلامي ځانګړو معماریو په ډول ډېرې ښکلې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۹۴) تصویر د هرات جامع جومات

ښایسته جوړې شوې دي. د لوړو برجونو، ګلدستو او د اوچتو منارو لرونکي دي. په پخوانیو وختونو کې لکه د نن ورځې غونډې د وسایلو امکانات او آسانتیاوې نه وې، مؤذن به لوړځای ته ورخاته او آذان به یې کاوه چې غږ یې هرچا ته ورسېږي.

جامع جوماتونه د دوه یا زیاتو منارونو سره جوړ شوي دي لکه د هرات جامع جومات چې زموږ په جغرافیایي حوزه کې ساری نه لري، دولس منارونه لري.

د یادونې وړده چې جامع جوماتونو د کاشي کارۍ هنر او صنعت لاښکلې کړی دی.

همدارنګه دعیدګاه جوماتونه چې د اختر په ورځوکې د خلکو

(۹۵) تصویر د شاه دو شمشیره جومات

د تولېدو مرکزونه وي زیاتره د ښارونو په شاوخوا کې جوړ شوي دي چې په دغه ځایونوکې د اختر لمونځونه ترسره کېږي. ځینې عیدګاه جوماتونه ښکلي او په زړه پورې ودانۍ لري؛ خو ډېر نور یې یوازې محراب او منبر لري او د هغو له شاوخوا څخه دیوالونه را تاو شوي وي. خلک د عیدګاه جوماتونو په انګړ کې معمولاً د ناجو او نورې زینتي ونې کېنوي او روزنه یې کوي ترڅو له یوې خوا لمونځ کوونکې ددغو ونو سیورو ته د اختر لمونځونه اداکړي او له بلې خوا څخه د جومات د ښکلا او د هوا د پاکوالي سبب وګرځي.

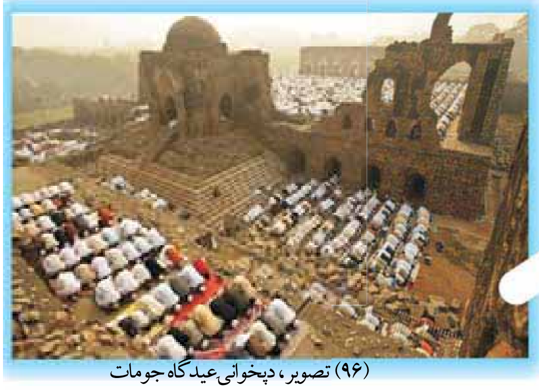

(۹۶) تصویر، دپخوانی عیدګاه جومات

د کابل په ښارکې ددغو جوماتونو له نمونو څخه د حضوري چمن ترڅنګ د عیدګاه جومات، د شاه دوشمشیرهٔ ولي جومات، د پل خشتي جومات او داسې نوردي.

د پیغامبرانو، پوهانو، فقیهانو، عارفانو، سیاسي او پوځي شخیصتونو او لویو شاعرانو مقبرې هم په ځانګړي سبک جوړې شوې دي، لکه: په هرات کې د ګوهر شاد بېګم، علي شیر نوایی او د خواجه عبدالله انصاري آرامګاه او د هندوستان د سیسرام په ښارکې د شېرشاه سوري مقبره او داسې نورې آرامګاوې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رباطونه او کاروانسرایونه

د عامه ودانیو له جملې څخه یو هم رباط دی چې په تېرو وختونو کې د سوداګرۍ کاروانونو اومسافرو له هغه څخه ګټه اخیسته. لـه یوه رباط څخه تر بـل رباط پورې بـه منزل په پښو یا د څارویو په شا وهل کېده.

رباطونه د لارو په سر اوغیرآبادو ځایونوکې جوړېدل، څو مسافر او کاروانونه د یوې ورځ له منزل وهلو وروسته ماښام هلته واړوي اوشپه پکې تیره کړي.

(۹۷) تصویر، د بابر شاه په بڼ کې د کاروانسرای نمونه(کابل)

دخلکو د تولېدو د ځایونو له جملې څخه یو بل د کاروانسرای عامې ودانۍ دي. دغه ودانۍ په ښارونو، کلیو، دښتو او میروکې د لارو پرسر جوړې شوې دي، چې د سوداګرو کاروانونه او مسافرین د سفر په لړکې هلته ورشي او په هوساینې سره خپلې شپې تیرې کړي. کاروانسرای ډېرې خونې او پراخه انګر لري. سوداګر او مسافرین په خونو او د هغوی څاروي د کاروانسرای په بېلوساحو کې شپه تیروي.

(۹۸) تصویر، د باغ بابر د کاروانسرای نمونه(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې زموږ دهېواد د نامتو جامع جوماتونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- نن ورځ ســوداګر او مسافرین دکاروانسرایونو او رباطونو پرځای له کومو ځایونو څخه کار اخلي؟
- ستاسو دسیمې مشهورترین جامع جوماتونه کوم دي!

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشــرانو څخــه د پخوانیو رباطونو د نومونو پوښتنه وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاشي کاري

په پخوانيو وختونو کې دکاشـــي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ســـيمو کې دود درلود؟

(۹۹) تصوير، د خاتون گوهر شاد د گنبدې يوه برخه(هرات)

کاشـــي کاري او حجاري (د مرمرو او رخام) صنعت زموږ د هيواد ښکلی صنعت او هنر جوړوي او اوږد تاريخ لري. ددغه صنعت غوره او ښې بېلگې زموږ د هېواد په گوټ گوټ کې ليدل کېږي.

په جوماتونو کې کاشي کاري

(۱۰۰) تصوير، د باغ بابر مرمرين جومات(کابل)

زموږ د هېواد د ځينـــو جوماتونو يوه ځانگړتيا په هغو کې دکاشي کارۍ د هنر او صنعت کارول دي چې ډېر ظريف، ځـــلا لرونکـــي او ښـــکلی کار پکې شـــوی دی. د هرات جامـــع جومات او په مزارشريف کې د شاه ولايت مآب روضه يې غوره بېلگې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرات جامع جومات دکاشي کارۍ هنر او صنعت زموږ د هېواد د تیموریانو د دورې د اسلامي معمارۍ یوه ځرګنده، غوره اوښې ساري بېلګه ده چې نړیوال شهرت لري.

د دغه ستر او پرتمینو ماڼیو کاشي کارۍ له باندني څلورو اړخونو ښخه تر سترګو کېږي. دننه دیوالونه او منارونه یې هم کاشیو پوښلي دي او دغه کاشي کاري دومره ډېره ده، چې پرله پسې او دایمي مرمت او څارنې ته اړتیالري.

(۱۰۱) د (هرات) دکاشي کارۍ تصویر

د هرات له جامع جومات ښخه پرته په نورو جامع جوماتونو کې هم کاشي کارۍ شوې دي. د هغو له جملې ښخه په کندهارکې د خرقې مبارکې جومات،په هرات کې د ملکه ګوهرشاد بېګم مقبره او د حضرت خواجه عبدالله انصاري (پیر هرات) آرمګاه او نورو ځایونو کې کولی شو چې نمونې یې واخلو.

زموږ په هېواد کې دکاشي کارۍ صنعت او هنر تر اوسه هم دوام موندلی او دود دی.

د هرات د ستر جامع جومات په څنګ کې د تاریخي ودانیو د ساتنې د ادارې تر پاملرنې لاندې دکاشي کارۍ

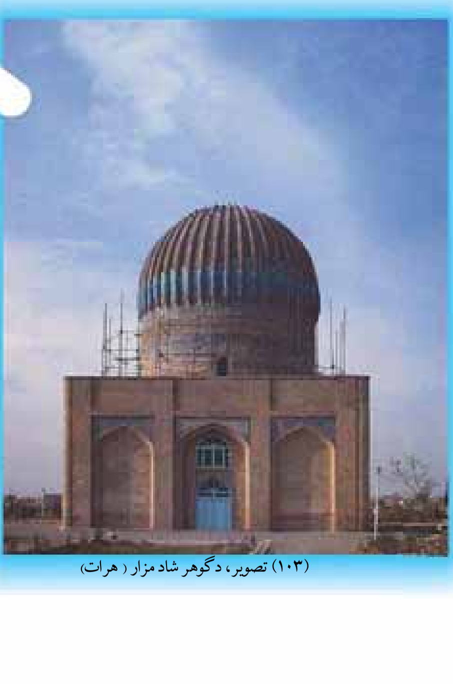
(۱۰۳) تصویر، دګوهر شاد مزار (هرات)

(۱۰۲) تصویر، باغ بابر (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کاشي جوړولو يوه اداره او کارخانه شته چې له يوې خوا د هرات د جامع جومات د کاشيو مرمت کوي او له بلې خوا د کاشي کارۍ د ارزښتمن صنعت د رامنځ ته کولو، راژوندی کولو، پراختيا ورکولو او تکامل دنده په غاړه لري. په هرات کې (د تاريخي ودانيو د ساتنې اداره) کې د کاشي جوړونې او کاشي کارۍ مسلکي کارپوهان شته چې د توليد ټولې چارې د توړلو، تنظيم او کاشي ګانو نصبول تر سره کوي.

د هرات کاشي کارۍ هم خپل لرغونتوب او پوخوالي ساتلی او همدا اوس نوې لاس ته راوړنې لري. د هغو له جملې څخه د(منظرجهاد) د ځلي بيرونۍ خوا کاشي کاري ده چې په دې وروستيو کې زموږ د ګران هېواد د زامنو له خوا د جهاد څخه د ساتنې په نيت جوړه شوی او د ډېرو شهيدانو نومونه په کې ليکل شوي دي.

د دغه ماڼيو او کاشي کاريو صنعت شتون زموږ د هېواد تر ټولو نفيس ترينو فرهنګي نښو ويارلې بيلګې ګڼل کېږي.

د هرات او بلخ ولايتونو څخه سربېره د کاشي کارۍ صنعت په استالف او تاشقرغان کې هم دود لري.

(۱۰۴) تصوير، دکاشي لوښي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۰۵) تصویر، د رستم تخت (سمنگان)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد کاشي کاریو د نورو آثارو نومونه واخلي.

پوښتنې

- د کاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر دود لري؟
- زموږ په هېواد کې د پخوانیو تاریخي ودانیو او نویو معماریو ترمنځ څه توپیرونه شته دي؟

کورنۍ دنده:

- زده کوونکي دې د کاشي کارۍ صنعت او هنر د تاریخي لرغونتیا په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

د میناتورۍ هنر

- ستاسو په سیمه کې کومه میناتوري شوې ودانۍ شته؟

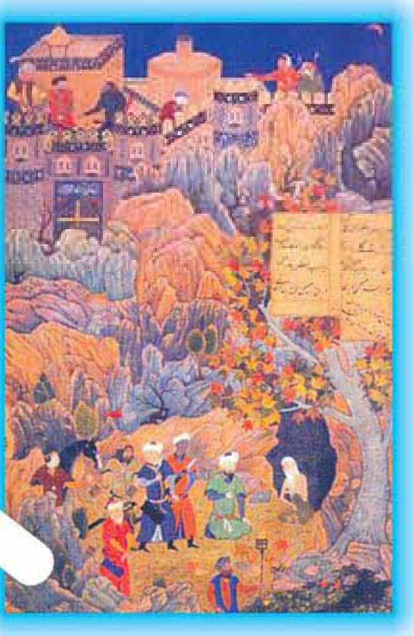

(۱۰۶) تصویر، د میناتوري

(۱۰۷) تصویر، د میناتوري

زموږ د هېواد فرهنګي غوره میراث هغه ودانۍ دي چې د میناتورۍ هنر پکې کارول شوی وي. د انځورګرۍ یا میناتورۍ هنر له ډېرو لرغونو زمانو څخه زموږ په ټولنه کې دود او زموږګران هېواد د تاریخ په یوه ځانګړې زمانه کې لوړو مدارجو ته رسېدلی و. البتــه د هرات د تیموریانو په دوره کې د دغه او نورو ظریفو هنرونو لوړ مدارج ټولو ته ښکاره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۰۸) تصویر، د میناتوري

په معاصره دوره کې میناتوري

په معاصره دوره کې هم د دغه هنر نښې نښانې په ځینو جوماتونو، مدرسو او د کنفرانسونو په تالارونو کې ترسترګو کېږي. دغه هنر کله له کاشي کارۍ او کله هم د رنګونو په واسطه په دېوالونو، چتونو او تابلو ګانو کې کارول کېږي او ترسترګو کېږي.

استاد کمال الدین (بهزاد) زموږ په هېواد کې د میناتورۍ د مدرسې بې سارې استاد دی چې د «هرات د نقاشۍ د مکتب» په هنر کې نړیوال شهرت لري.

د دغه هنر د معاصرو استادانو له جملې څخه محمد سعید مشعل غوري هروي دی چې په دغه اړخ کې ترټولو څخه ماهر انځورګر ؤ. استاد مشعل د میناتورۍ په برخه کې ډېر شاګردان روزلي دي، چې همدا اوس هم د هغه د هنر لارې تعقیبوي.

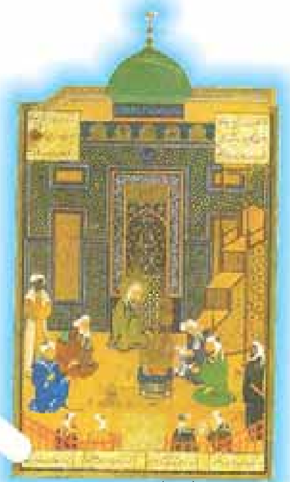
(۱۰۹) د میناتوري تصویر

د هرات ولایت د مَقَر په ښکلي سالون او د هرات ښار په ستر جامع جومات کې د هغه د کاشي کارۍ او میناتورۍ د ارزښتمنو آثارو بېلګې لیدل کېږي. استاد مشعل چې شاعر هم و ځان د بهزاد د مکتب بیا را ژوندی کوونکی ګڼې چې د یوه بیت په ترڅ کې داسې وایې:

اګر از دهر ناشادم؛ ولی زین ره بسی شادم
که من احیاګر رسم نګارستان بهزادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږدهیواد د میناتورۍ د هنر بېلګې

د میناتورۍ هنر زموږ د هیواد په عمومي ودانیو لکه د هرات ستر جامع جومات، د مزارشریف په ښارکې د شاه ولایت مآب روضه او د ځینونورو ولایتونو په ودانیوکې تر سترګو کېږي.

د دغو قیمتي آثارو ډېره برخه د زیاتې تاریخي لرغونتیاڅخه برخمنه ده. په همدې ډول قلمي انځورګري په ډېرو ځایونو لکه خواجه عبدالله انصاري (پیرهرات) د مقبرې ترڅنګ کې د زرنګارکور، د هرات ولایت سالون چې د استاذ مشعل غوري اثر دی اوپه نوروځایونوکې شتون لري.

(۱۱۰) د میناتورۍ تصویر

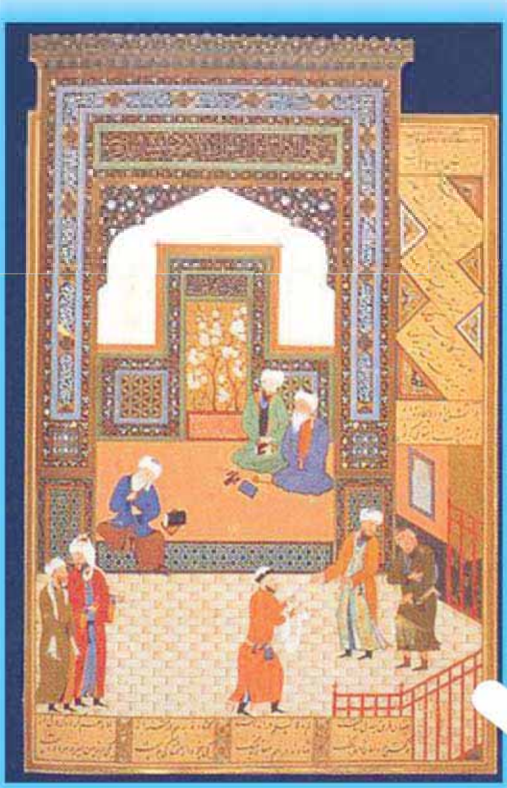

(۱۱۱) د میناتورۍ تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۲) تصویر سنگ هفت قلم

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د میناتورۍ د هغو آثارو نمونې واخلي، چې زموږ په هیواد کې شته دي،

پوښتنې

- «سنګ هفت قلم» زموږ د هیواد په کوم ولایت کې ده او کوم هنر په کې کارېدلی دی؟
- د میناتورۍ په هنر کې په خپل ځای کې د هر رنګ پېژندنه او کارونه څه ارزښت لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلو دمشرانو څخه دکاشي کارۍ په اړه معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

د پنځم څپرکي لنډيز

زموږ ګران هېواد افغانستان د استوګنو کورونه ډېر ډولونه لري چې له پخوا څخه دود دي. ځينې يې ډېر محقر او ابتدايي دي لکه: سمڅې او ځينې په لرګيو پوښل شوي او ګنبدي کورونه دي.

نور ډولونه يې څپري کورونه دي چې ديوالونه او بامونه يې د کښکو له څپرونو څخه اوبدل شوي وي چې د ونو او د کښکو له څانګو څخه جوړېږي.

زموږ په هېواد کې کېږدۍ، خيمه، خرګاه او کېږدۍ يو ډول نور کورونه دي چې ځينې يې د لرګيو له خادو، کلکو پړو، پنډو ټوکرانو او ليمڅيو، ټغر او له کشيده ټغرو څخه جوړېږي.

کلاګانې، برجونه، کاروانسرايونه او جوماتونه له پخوانيو او لرغونو ودانيو څخه دي، زموږ د هېواد د ودانيو د فرهنګ او معمارۍ وده او ظريفه بڼه تمثيلوي چې د کاشي کارۍ او ميناتورۍ صنعت او هنر پکې په ډېر مهارت سره کارول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

په سیمه او په هېواد کې لېږد رالېږد

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به پوه شي چې د انسان په واسطه د درندو بارونو پورته کول او وړل د هغوی دمعلولیت سبب گرځي. همدارنگه زده کوونکي به په دې مطلب پوه شي چې د نن ورځې په لېږد رالېږد کې که څه هم آسانتاوې رامنځته شوې دي خود وسایطو په ذریعه د لوگیو، آوازونو او په پایله کې د ژوند چاپېریال دککړتیا د پیداکېدلو سبب گرځي. د څارویو په واسطه دبارونو په لېږد رالېږد کې دژوند چاپېریال نه ککړېږي؛خو دلېږد رالېږد سرعت سست او کم بار نقلوي.

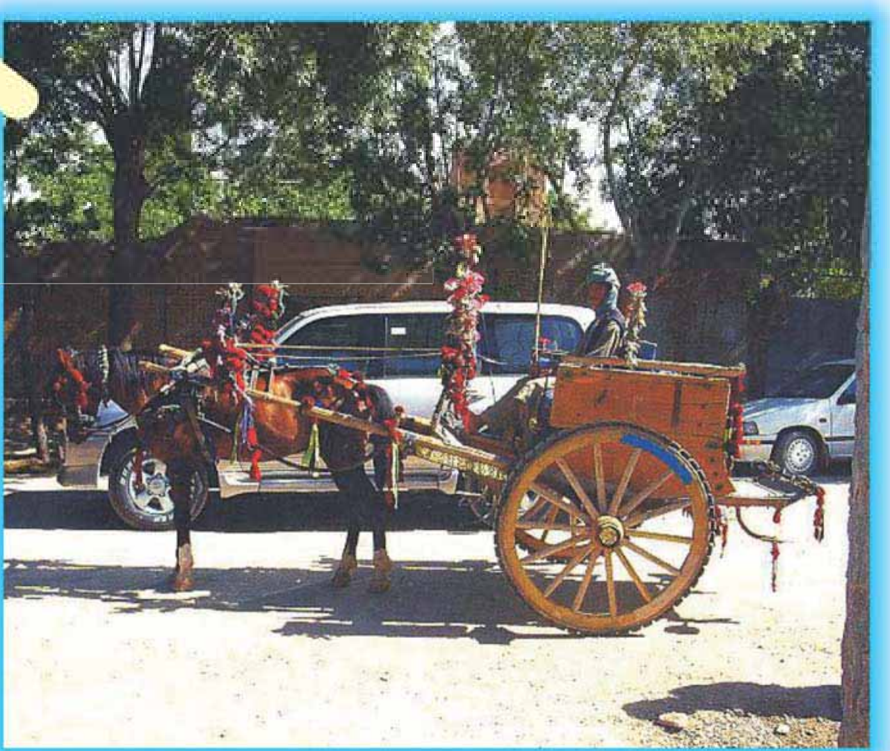

(۱۱۳) تصویر، گل شوې ټانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد

- د انسان په واسطه د بار لېږدولو رالېږدولو په اړه څه پوهېږئ؟

د بار او شیانو په لېږدولو کې د سیمه ییزو دودونو له جملې څخه د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد دی چې زموږ د هېواد په ځینو سیموکې تر اوسه پورې په ابتدایي ډول دوام لري او د نوې ټکنالوژۍ له پرمختګ سره سره هم خلک په پوره ډول نقلیه وسایط په لاس کې نه لري.

(۱۱۴) تصویر

هماغسې چې سپک او درانده کارونه په لاسونو تر سره کوي بار هم، په لاسونو، سر، اوږو او شا باندې وړي.

د اوبو، خوراکي توکو، د سون توکو او د کرنې د محصولاتو لېږد رالېږد انسانانو له ډېر پخوا څخه تر نن ورځې پورې په ډېرو وختونوکې پر خپلو اوږو تر سره کړي دي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي دي؛ لکه لرګي، بوټي او خس چې یې د سون لپاره له غره څخه کورته راوړي دي.

(۱۱۵) تصویر

زموږ د هېواد با غیرته ښځې او پېغلې له غره څخه بوټي، د چینو او ویالو، له ګودرونو څخه د مسینو او خټینو اوبو ډک دیګونه او منګې په شا، سر او اوږو باندې کورته راوړي، له نقلیه وسایطو څخه درانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۶) تصویر

بارونه او مالونه زموږ د ځوانانو، سړیو، او هلکانو په واسطه ښکته او پورته کېږي. همدارنګه ځینې کلیوال شاوخوا شل کیلو بار له لرې ښارونو څخه کورته په شا راوړي، شپې او ورځې پلې منزل کوي او د خپلې کورنۍ د ژوند د اړتیا وړ لومړني توکي لکه چای، بوره، وریجې او نورشیان کورته راوړي. همدارنګه په کروندو او کرځایونوکې د بارونو لېږد رالېږد د انسانانو په وسیله له پخوا څخه دود لري. زموږ د هېواد بزګران ډېر با همته دي اوپیاوړي متې لري. دوی غنم، جوار، وریشې، شفتل اونورې غلې دانې راټولوي، ګېډۍ ترې ترې او په اوږو او شا يې درمندونو او یا کورنو ته وړي. په دغه کارونوکې زموږه غیرتې او مېړنۍ ښځې او نجونې هم له نارینه وو سره تل ملګرې اومرستندویه دي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د انسانانو په واسطه د لېږداو نقللو موارد بیان کړي.

پوښتنې

- د انسانانو په وسیله د بارونو لېږد رالېږد څه ګټې او څه زیانونه لري؟
- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوند کوئ، کوم خلک په کوم ډول خوراکي، د سون توکي او اوبه کور ته وړي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشرانو څخه د بار د لیږدولو د لارو چارو په برخه کې چې له پخوا څخه زموږ په هېواد کې دود دي، پوښتنې وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي، او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ویشتم لوست

په لومړنیو وسایطو سره لیږد رالیږد

- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوند کوئ د بار لېږدونه د کومو وسایطو په وسیله تر سره کېږي ؟

د انسانانو د خوراکي او نورو موادو او د اړتیا وړ توکو لېږد رالېږد له ډېر پخوا څخه تر اوسه پورې د یوې لومړنۍ اودایمي مهمې اړتیا په توګه په بیلا بیلو ډولونو دود درلوده.

زموږ په هیواد کې له یوه ځای څخه بل ځای ته د بارونو د لېږدولو لپاره ډېرې وسیلې موجودې دي؛ د بیلګې په ډول دغه لومړنۍ واسطه چګینه، جاله (ټل) د سیند اوبه او کوتره دلته یادولای شو.

۱_ چګینه

(۱۱۷) تصویر، چیګنه

د بار د لېږدولو یوه واسطه ده چې د غنمو سترې، وابښه او نورې غلې د لوکولو او ربېلو څخه وروسته یې د کروندې څخه د درمند یا ترکوره پکې لېږدوي.

د چګینې جوړښت

دوه پنډې کندې چې کابو دوه متره اوږدوالی لري او د کلکو لرګیو او خادو په واسطه سره کلکېږي او کراچۍ ته ورته ده خو ټایرونه نه لري. ټایرونه یې هماغه د لرګیو کندې دي چې ورو ورو ښوېږي او د بار په وړلو کې آسانتیا را منځته کوي.

چګینه د دوو ژغ شویو غویانو په واسطه چې د هغو په غاړو کې یې اچولی وي کشول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي. د بدخشان ولايت د راغ په سيموکې د دې لپاره چې زيا تره غرونه يې تيټ او خاورين دي له غرونو څخه دغه لېږدرالېږد دچگينه په واسطه ترسره کېږي.

(۱۱۸) تصوير، تَل

۲_ جاله

جاله يوه کوچنۍ او ساده ډوله بېړۍ ده چې انسانان، څاروي او بار د سيند له يوې غاړې څخه بلې غاړې ته وړي. دليږدولو دغه سيمه ييزې واسطې ته د هېواد په ختيځو او سهېلي برخوکې جاله اوپه شمالي سيموکې ورته (تَل) او (kema) وايي.

(۱۱۹) تصوير، د بدخشان د راغ دسيند دپاسه دکجاوې تل (هوايي زانګو)

په تَل کې له څلورو لرګيوسربېره، چې پنډې او کلکې تختې يې پرمخ ميخ شوې دي، څو خيګونه(مشکونه) له هوا ډکوي او لاندې يې ترې ترې ترخو ډوبه نه شي. هغه قوي کېبل چې د وارو څنډو ته د سيند په دواړو خواوکې پرميخ کلک شوی دی د بار په لېږد رالېږد او د جالې د ډوبېدو د مخنيوي په کارکې مرسته کوي. له دغې وسيلې څخه د بدخشان ولايت دکوکچې سيند د آلتينچيلر په سيمه کې او د کونړ ولايت، سروبي او د ننګرهار په بېلا بېلو سيموکې ترې خلک ګټه اخلي. ځينې وختونه له کجاوې څخه هم د هوايي جالې يا زانګو کار اخيستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ د سیند اوبه ، دلېږد رالېږد د واسطې په توګه

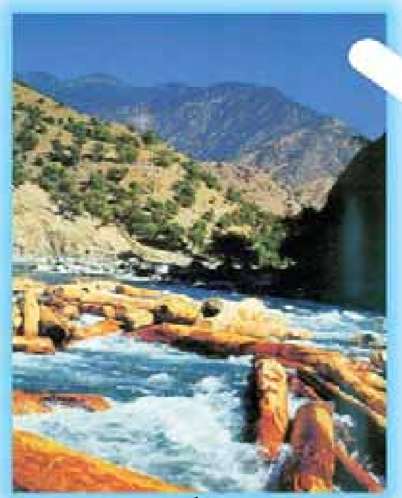

(۱۲۰) تصویر، په سیندکې د لرګو چار تراشې

خلک په ځینو برخو لکه نورستان، فرخار، کشم، یمګان، زردیو، سر غلام او نورو سیموکې د سیندونو له اوبو څخه د لېږدرالېږد وسیلې په توګه کار اخلي.

پــه دې ډول کله چې ځوک وغواړي دســتک(لاړي) او لرګي له پورته ســیمو څخه لاندې سیموته ولېږدوي، هغه په ســیندکې اچوي او د سیند اوبه له خپل بهیر سره سم لرګي کوزې خواته لېږدوي او په هغه ســیمه کې چې يې وغواړي له اوبو څخه يې د باندې باسي.

۴_ لیک وړونکې کوتره

په پخوا وختونوکې پاچاهانو او ســلاطینو د پوځي اوسیاســي موخو لپاره له کوترې څخه د پوسته رسان(ډاک) په توګه کار اخیسته.

په دې ډول چې یوه کوتره به يې له خپلې ځالې له یوه ښاره بل ښار ته یو وړه او ساتله به يې. د بېلګې په توګه له هرا ته به يې کابل ته کوتره راوړه او کله به يې چې وغوښتل یو مهم او عاجل خبر له کابله د هرات ښار ته په چټکۍ ورسوي، نو خبر به يې په کوچني کاغذکې ولیکه او د کوترې په پښه

(۱۲۱) د لیک وړونکې کوترې تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې به يې وتاړه او خوشې به يې کړه. ددې لپاره چې کوتره په طبيعي ډول تل د خپلې ځالې په لور الوزي. له دې امله کوتره به له کابل ښخه د هرات پر لور الوته او ځان به يې ځالې ته رساوه او کله به چې هلته ورسېده نو ليک به يې ورله له پښې خلاصاوه او لوسته به يې. په دې ډول به يو مهم خبر د کوترې په واسطه ژر رسېده.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې دخپلې سيمې دلېږد رالېږد دواسطو په هکله له يوبل سره خبرې اترې وکړې او وروسته دې دهغو وسايطو نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

پوښتنې

- چګینه څه ډول واسطه ده او د بار په لېږدولو کې څومره آسانتيا وې راوړي؟
- نن سبا ليکونه او خبرونه په څه ډول لېږد ول کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لېږد رالېږد د پخوانيو واسطو نوم، چې اوس يې دود لږ شوی دی، د کورنۍ له مشرانو څخه وپوښتي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

د ځاروېو په واسطه لېږد رالېږد

- تاسو کله په کچر یا آس سپاره شوي یاست؟

زموږ د هیواد خلک له پخوا زمانو څخه تر اوسه د لېږد رالېږد کارونه د حیواناتو په وسیله سرته رسوي. په مسافرتونو، د کرنې محصولاتو او سوداګرۍ مالونو په لېږد رالېږد کې له غوایانو، خرو، اوښانو، کچرو او آسونو څخه کار اخلي. په دې لوست کې د لېږد رالېږد په دغو وسایطو خبرې کېږي.

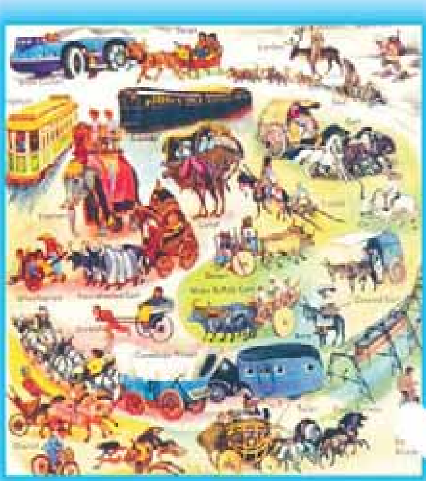

(۱۲۲) تصویر د پېښو د لېږدولو وسیلې

۱_ غوایي او غژګاو

که څه هم غویان له ډېر پخوا څخه د غوبنو، شیدو او څرمنو لپاره ساتل او روزل کېږي، خو له دغو ځاروېو څخه د ځمکې په یوې کولو، د چګینه کشولو، دګانۍ(جوان) ګرځولو، سورلۍ او باربرۍ کې هم کار اخیستل کېږي؛ لکه چې تاسو یې په دې عکسونو کې وینئ.

(۱۲۳) تصویر، خلک د غژګاو په شا باندې(پامیر د نړۍ بام)

(۱۲۴) تصویر، په غوایانو باندې د ځمکې قلبه کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۲۵) تصویر، کلیوال خلک د خره پرشا

۲_ خر

له ډیر پخوا زمانو څخه بار وړل او سورلی زموږ په هیواد کې په خرو باندي دود وه او ترنن پورې دوام لري. د خره بل نوم درازگوش هم دی. زموږ په فرهنگ کې د خره په اړه ډېرې کیسې، طنزونه اوټوکې شته لکه:

پرخر سپرېدل یوعیب دی اوکوزېدل یې بل عیب. یا: آس یو وار لغت وهي، خر، بیابیا. یالکه په دري ژبه کی چې وایي:

گوش کربفروش گوش خربخر
گوش خربهتر بُوَد ازگوش کر.

(۱۲۶) تصویر، قچرې

۳_ کچر

کچر د چابکی مهارت له آس او د بار وړلو پیاوړتیا له خره څخه په میراث اخیستي ده؛ کچر ترټولو غښتلی بارورونکی حیوان دی. له پخوا زمانو څخه خلکو له هغې څخه په بار وړلو او سورلی کې گټه اخیستي ده او ددې لپاره چې ډېر غښتلی حیوان دی، نوپه پخوا وختونوکې به ترې په سرکاري کمندونو، پوځي لښکرو او جنگي قطعاتو کې کار اخېستل کېده.« سرکاري کچرې دې و تورولې» مشهور متل دی.

(۱۲۷) تصویر، دکوچی جنی

۴_ اوښ

دچاخبره ددښتو او میرو دغه کښتۍ د تاریخ په اوږدوکې د انسان ملگرې او مرستندویه ده. اوښ یو قانع څاروی دی چې اغزي خوري او بار وړي. کله چې اوښ احساس وکړي چې اوږد سفر

(۱۲۸) تصویر، سینګار شوی اوښ

یې په مخ کې دی، نوخپله ګېډه له اوبو ډکوي او د سفر په اوږدوکې ورو ورو له هغو څخه ګټه اخلي. له دغه غښتلي او دنګ څاروي څخه په باروړلو او سورلۍ کې ګټه اخېستل کېږي. اوښ کینه ناک څاروی دی. د ((اوښ کینه)) زموږ په فرهنګ کې ډېره مشهوره ده.

زموږ دهېواد په ځینو سیمو لکه قرقین، کلدار، اندخوی او آقچه کې اوښان په پوپک لرونکو غالیو سینګاروي. دوه کجاوې په ګلدارو شالونو ښکلې کوي او په ځانګړي ډول یې په اوښ باروي. ناوې او ناوي ته نږدې دوه ښځې د واده په ورځ پر فرش شو و کجاوو کې کښېنوي اوله تنګ ټکور سره یې د زوم کره وړي. زموږ دهېواد په سویلي سیموکې دغه دود هم ډېردی.

لکه څنګه چې د ناوې د وړلو په وخت کې دغه ښکلې سندره هم وايي چې پیل یې داسې دی:

که... جاوې، آشالیلا ورو. آ... آشالیلاورو

دغه کجاوې د هودج په څېردي چې په تېرو وختونوکې؛ د اوښ یا فیل په واسطه لېږدول کېدې.

دفیل ځانګو هم د هود جونو یو ډول دی.

۵_آس

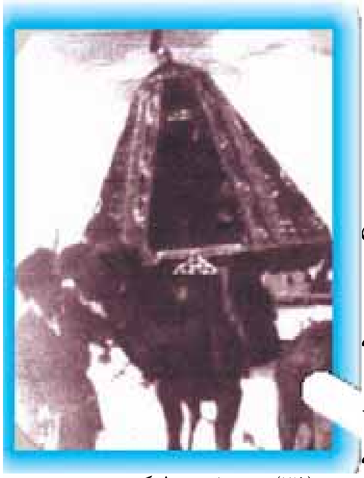
(۱۲۹) تصویر، ناوې په ډولۍ کې

آس ښکلی څاروی دی چې ډېر ډولونه لري؛ لکه د وزلوبې آس، د نیزه بازۍ آس، پیګه آس، د سورلۍ آس، یابو آس او نور. د وزلوبې له آس څخه د سورلۍ لپاره هم ګټه اخیستل کېږي؛ هغه په ښکلو یراقونو، زین، نقره کوف لجام یا په ګلدوزي شوي شال او یالپوشونو باندې ښکلی کوي او وریاندې سوریږي. په کلیوکې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۰) تصویر

ودونوکې ناوې او زوم په دوو سینګار شوو آسونو باندې سپروي او د ساز او نغمو سره ناوې د پلار له کوره د زوم کورته وړي.

په تاریخ کې نامتو آسونه تېرشوي؛ لکه: د ((رستم رخش))، د ((عوض خان قیر په نامه آس))، د آشورمد (عاشورمحمد)،کتُک Katuk آس او داسې نور.

له آس څخه د ګاڼې (جواز)په ګرځولو، د ارهټ په تاوولو، په ښپرکولو، بار وړلو، درمندونو میده کولو، سورلۍ،ګاډۍ چلولو او نورو کارونو کې ګټه اخیستل کېږي.

ګلداره بګۍ (ګاډۍ)

په پخوا وختونوکې د کابل، مزارشریف، هرات، کندهار، کندز، غزني، جلال آباد، تالقانو، او زموږ د هېواد په نورو ډېروښارونوکې ښکلې بګۍ وې. د دوی د آسونو په سر او غاړو به ګنګریګان او ښکلي ځوندې تړل شوي او سینګارشوي به وو. په داسې حال کې چې په دې ګاډیو کې به څوکسه سپرېدل، په ډېره منډه او تیزۍ سره به یې کش کولې. آسونه رشقې، شوتل، بوس، اوربشې او نور وابښه خوري او پرته له دې چې د ژوند چاپېریال ککړ کړي، تل خدمت ته چمتو او تیاردي.

(۱۳۱) تصویر (ټانګه)

وايي: کله چې زموږ د هېواد د خوږ ژبي شاعر(شایق جمال) آس بوس نه خوړل، نو هغه یې په سترګو شنې عینکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ور وترلې چې سپین بوس ورته شنه ښکاره شي او په هغو د شنې رشقې خیال وکړي، او وې خوري.
زموږ د هېواد په ډېرو ښارونوکې تر اوسه هم د سورلۍ او باروړلو لپاره له ګاډي څخه کار اخلي. په پخوا وختونوکې به یې د آسونو څخه په جګړوکې هم کار اخیسته او سواره نظام اردو به تل په پلې نظام اردو برلاسۍ درلود او د لښکر په سرکې به یې حرکت کاوه.

(۱۳۲) تصویر

ډاګ او ډاګي

په پخوا وختونوکې حکومتونو له آسونو څخه په (چاپار) او پوسته رسولوکې کار اخیسته؛ داسې چې په هر یام (د آسونو د روزنې او ساتنې ځای) کې به څو آسونه په ټاکلو فاصلو کې هر وخت زین شوي اوتیار ولاړ وو، کله به چې چاپار خپلې پوستې سره، په چټکۍ له مخکنې یامه، دې یام ته نږدې کېده او د آس په غاړه به یې زنګولې تړلې وې، نو غږ به یې له لرې څخه یامچي اورېده او مخکې له مخکې به پرخپل آس سپرېده او د لارې ترڅنګ به درېده او له رارسېدو سره سم به یې له هغه څخه خورجینه آخیسته، د خپل آس پر شا به یې تړله او آس به یې قمچین کړ.
آس به په منډو پیل کاوه اوخپل ځان به یې په ډېرې چټکۍ بل ((یام)) ته رساوه. په دې ډول ټولو یا مچیانو به لاره په خپلو زین کړو او چمتوشویو آسونو سره وهله او د پوستې په وړلو کې به ټولو برخه اخیستله او پوسته او نامه به یې بې له ځنډه او ډېر ژر

(۱۳۳) تصویر ایلچي

او په چټکۍ سره مقصد ته رسوله.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپله سیمه کې دلېږد رالېږد کارکې له ښاروېو څخه دګټې اخیستنې لارې چارې ووايي.

پوښتنې

- اوښان په څوډوله دي او چټک او ښان څه نومېږي؟
- آسونه په څو ډول دي؟
- که له ښاروېو څخه نن سبا په باروړلوکې ګټه واخیستل شي څه ګټه او څه زیانونه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دکورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه دښاروېو دلېږدرالېږد په کارکې د پخوانۍ ګټې اخیستنې چلندونو په هکله پوښتنې وکړي او په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پرمختللو وسايطو سره لېږد رالېږد

- تاسوڅو ډوله موټرپېژنئ؟ تراوسه په الوتکه کې سپاره شوي ياست؟

د لېږد اورالېږد د اړوند وسايطو په اړه په تېرو درسونوکې تاسوته معلومات بيان شول او له پخوا څخه د خلکو په مينځ کې دود و، ساده و، خو ښېګڼه يې داوه چې د ژوندانه چاپېريال يې نه ککړاوه؛ حمل شوي مواد لږ اوسرعت يې هم کمزوری او سست و.

همدارنګه انسان چې د ژوند په ټولو برخوکې د تجدد، نوښت چټکۍ او ډېر غوښتونکی دی، د لیږد رالېږد په برخه کې هم په دې فکر کې و، داسې وسيلې او واسطې جوړې کړي چې هم دهغو په وسـيله ډېربار يوسـي او هم يې آساني او چټکتيا ډېره وي. په دې موخه يې کراچيوته ټايرونه جوړکړل چې په لومړيوکې سـاده وو او ورو ورو بشپړشول، څو ننني پرمختللو وسايطو ته يې لاس رسی پيدا کړ.

هغه وسايط چې انسانانو تراوسه پورې جوړ کړي دي، په لاندې ډول دي:

۱ـ دلېږد رالېږدځمکني وسايط

زنبيـل (يوټاير، دوه ټايره لرونکې) لاسـي کراچی، بايسـکل، ډول ډول موټرسـايکلونه،

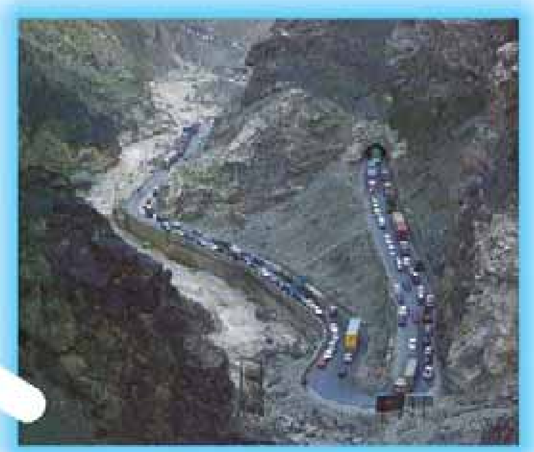

(۱۳۴) تصوير، ماهي پر

رکشـــا،لوی او واړه د باروړلــو ډول ډول موټرونـــه لکه: فلاینگ کـــوچ، میني بوس، کاســـتر، سروېســـونه، والگا،کـــرولا، بینز، فیات،فولکـــس واگن، لیموزین، ســـوزکي، برقـــي موټرونه، د اوبـــو او تېلو ټانکرونه، پوځي وســـایط، زغـــره لرونکـــی او چاین لرونکی نظامي ټانکونه، د اوســـپنې پټلی (ریل، اورگاډی) او داسې نور.

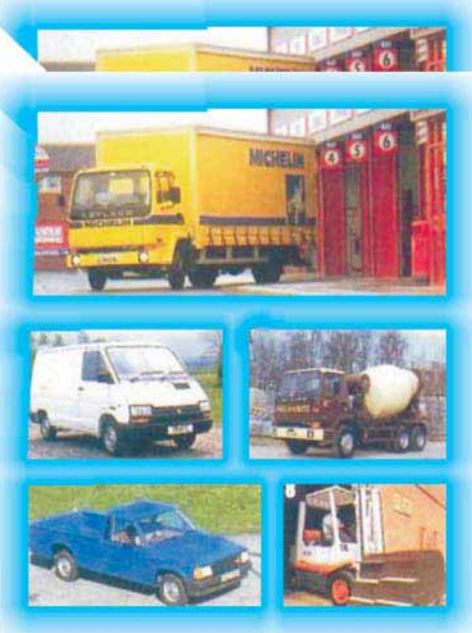

(۱۳۶،۱۳۵) و(۱۳۷)تصویرونه د موټرو ډولونه

(۱۳۸) تصویر، په یو موټر سایکل باندې اوه کسان

(۱۳۹) تصویر

(۱۴۰) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ سمندري لېږد رالېږد توکي (وسايط)

دلېږد رالېږد بله مهمه وسيله بېړۍ ده چې له بده مرغه زموږ په هيوادکې د سيندونو او بحرونو د نشتوالي له امله له هغې څخه ګټه نه اخيستل کېږي.

(۱۴۱) تصوير، په درياب کې لويه کشتۍ

۳_ هوايي لېږد رالېږد وسايط

مسافروړونکې الوتکې، پوځي چورلکې، تېزې جنګي جټ او ډول ډول نورې الوتکې چې له غږ څخه يې چټکې زياته ده او همدارنګه نورې الوتکې چې ځينې يې مسافرين په هوسا توګه له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي او ځينې الوتکې د پوځي موخو لپاره په کارېږي.

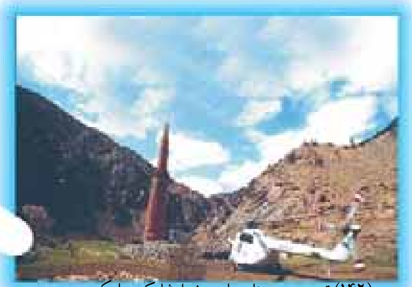
(۱۴۲) تصوير، د منار جام په خواوشاه کې هليکوپتر

په عمومي توګه د نن ورځې د لېږد رالېږد وسيلو لوګي، لوړ او کړوونکي غږونه د انسانانو داستوګنې چاپېريال نا آرامه او ککړوي.

(۱۴۳) تصوير، د آريانا الوتکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

هـر زده کوونکی دې دننیو پرمختللو وسـایطو په برخه کـې خپل معلومات نوروته وړاندې کړي.

پوښتنې

- د لیرد رالیږد پرمختللي وسـایط د انسـانانو په ژوندکې څه مثبت او منفي اغیزې لري؟
- دلیږد را لیږد څمکنیو واسطو کومې آسانتیاوې منځ ته را وړي دي؟
- د الوتکو څخه کوم کارونه اخیستل کیږي؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د بیړیو او الوتکو د ډولونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي او په بل درسي ساعت کې دې ټولګی ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم څپرکي لنډيز

په سيمو او هېوادکې د بارونو لېږد رالېږد

زموږ په ګران هېوادکې اوس هم ځينې خلک پيټې په خپل سـر، اوږه او په شـا باندې وړي او همدا رنګه د نورو لومړنيو وسـايلو څخه لکه: چيګنه، او تل (جالي) څخه هم د پېټو په لېږدولو کې کار اخلي.

پخوا د ودانيو د لرګيو په لېږدونه کې د سـيند له اوبو او د خطونو په اسـتولو کې له کوترو څخه کار اخيستل شوی دی.

زموږ په هېوادکې د پيټو د لېږد او نقلولو عمده وسـيلې اوس هم ځينې څاروي لکه: غوايي،آس، قچر او اوښ دي. د ټکنالوژۍ په وده او پرمختګ سره نن ورځ زموږ خلک له ماشـيني وسـيلو څخه هم کار اخلي چې د ځمکنيو وسيلو ډولونه يې لکه موټرونه او يا د هوايي واسـطو د الوتکو ډولونه ډېر دي؛ خو دا وسـايط د ژوند چاپېريال ککړوي په ځانګړې توګه کله چې ډېر زاړه او ورا سته وي.

اووم څپرکی

لوبې او ورزشونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د محلي لوبو د ډولونو او د هغې د سرته رسولو په څرنګوالي او د ورزشونوله ډولونوسره بلد شي. د ورزشونو د ډولونو ارزښت اوګټې به وپېژني.

زده کوونکي به د محلي لوبو د دودونو په ارزښت اومقصدونو او د هغې په فرهنګي ارزښت وپوهېږي.

زده کوونکي به هغه ورزشونه چې روغتیا ته زیان رسوي وپېژني او د سیالیو په مزایاوو باندې چې په نړیواله سطحه ترسره کېږي، وپوهېږي.

دلوبو د سرته رسولو له لارې زده کوونکوته ډیوالي او مرسته کولو روحیه منځ ته راځي.

(۱۴۴) تصویر وزلوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلرویشتم لوست

سیمه ییزې لوبې

- ستاسو په سیمه کې کومې لوبې دود دي؟

سـیمه ییزې لوبې بیلابیل ډولونه لري چې له ډېرو پخوا زمانو راهیسې زموږ دهیواد په گوټ گوټ کې، د ځوانانو، ځلمیانو، نجونو او هلکانو په منځ کې دود لري. چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

(۱۴۵) تصویر، کوچنۍ جنۍ د ټال د زنگلو په حال کې

بو!بو! گل چې؟، اله داد، چندری، سـیلوی (جزنک بازی) اکوبکو، غېږنیول؟ سپین هډوکي، ډې (ډنډه کیلک) پای پران، کاغذپران، سـترگه پټونی، توپ ډنډه، خوسی، د غره څخه ښـکته رابښویدل یخمالکي، لیوه اوپسه، ډبلی لوبه، ټنډه خره (چرې غورې)، تیږه غورځول، پیشه کان، ټال خوړل، غولکی ویشتل، نښـه ویشتل، دکانې ویشتلو سیالي، منډې وهل، ډول ډول توپ بازي، لامبو وهل اونور...

(۱۴۶) تصویر، هلکان او لیندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴۷) تصویر، د هېواد د اهل هنود و د لرګي لوبه

دلوبو موخې او ګټې

په بشري ټولنه کې د هرې لوبې رامنځته کېدل او دودېدل د یوه هدف او مقصد لپاره دی. ځینې لوبې هغه مهارتونه دي، چې د خلکو په ورځنې ژوندکې ځه ناځه آسانتیاوې رامنځته کوي؛ لکه نښه ویشتل، توپ وهل، منډې او داسې نورې.

ځینې لوبې د بوختیا او تفریح لپاره وي. انسانان دستړیاو د له منځه وړلو لپاره هغه لوبې او فعالیتونه سرته رسوي، چې خوښي او خوشحالي راوړي.

(۱۴۸) تصویر، د چوګان لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هیوادکې لوبې ډېر ډولونه لري چې تاسو دهغې ډېرشمېر پېژنئ، خوبیا هم دلته ځینې سیمه ییزې مشهورې لوبې تاسو ته درپېژندل کېږي:

خوسی (لگد جنگ)

له اتوڅخه تر لسو تنو هلکان یا زلمیان پکې ګډون کوي.

د لوبې د ترسره کېدو لارې چارې: لومړی زلمیان د دوه میرانو ترمشرۍ لاندې په دوو ډلو وېشل کېږي.

یوپاک، پراخ او هوار میدان، چې تیږې او نور شیان ونه لري، د لوبې لپاره غوره کېږي. میدان په دوو برخو وېشل کېږي. د میدان د کرښو په شاکې ځایونه ټاکل کېږي او په یوې خواکې د خاورو یوه ډېرۍ جوړېږي. دغې ډېرۍ ته د یوه ګروپ یوتن درول کېږي چې هغه ډېرۍ څوک ورانه نه کړي. د خاورو دغه ډېرۍ باید دمقابل ټیم د یوه تن له خوا ورانه شي، خو دغه ډېرۍ قوي او پیاوړی ساتونکی لري. دې کس ته خوسی وایي. د خوسي لوری (ګروپ) غواړي چې مقابل لوری وسوزي. که چېرې مقابل لوری بریالی شو چې د خاورو ډېرۍ ورانه کړي نو یوه نمره اخلي؛ د هرې ډېرۍ ورانول یوه نمره لري. او که چېرې خوسي وسو نو هماغه ګروپ بدلېږي. د دغه کار لپاره بل ګروپ غوره کېږي. په دې ډول دغه لوبه دوام کوي. د خوسي لوبه ډېره سترې کوونکې لوبه ده. په یوه پښه ترسره کېږي، باید لوبه کوونکی خپله پښه دشا له خوا په یوه لاس ټینګه کړي او

(۱۴۹) تصویر، لگد جنگ(خوسی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل سیال ته په جگړه ورشي. دغه لوبه په اوږه او په یوه لاس ترسره کېږي. خپل سیال په زنگانه اړوي او وهلی یې هم شي. دغه لوبه دومره په زړه پورې او ستړې کوونکې ده چې له یوساعت وخت یادوه ساعته زیات دوام کولی نه شي او یویادوه نوبته دواړو مخالفو ډلو ته رسېږي او پس له هغه څخه لوبه پای ته رسېږي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپلو منځو کې د خوسي د لوبې دکولو په هکله خبرې وکړي.

پوښتنې

- د خوسي سیمه ییزه لوبه څنګه تر سره کېږي؟
- کومې لوبې او ورزشونه روغتیا لپاره ګټه او کومې لوبې زیان لري، لینډی (غولک) څنګه ده؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د ډول ډول لوبو دګټو په هکله خپل نظرونه او معلومات په مفصل ډول سره ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

لامبووهل

ستاسو څه ډول لامبوزده ده؟

لامبو وهل د ځوانانو د دوديزو لوبو او ورزشـــونو یو ډول دی. دغه لوبه او ورزش ځانګړی ارزښـــت لري. زیاتره هغه خلک له لامبو وهلو ســـره بلد وي چې کورونه يې د سیندونو يا لویو ویالو غاړو ته نږدې پراته وي.

لامبو وهل له تفريح څخه برســـېره د انســـان روغتيا او سلامتی ته ډېره ګټه لري. لامبو وهل ډېر ډولونه لري چې دهریو زده کول يې پوره تمرين او ډېر وخت غواړي.

د لامبو وهلو دوديز ډولونه په لاندې ډول دي:

(۱۵۰) تصویر، لامبووهل

قولاچه، چونګشي(بقه يي) ته ورته، د پښو، شا په تخته، د تختې له پاسه،مشک والا، په‌کدو ســـپور او نور؛ لکه چې وموويل لامبو وهل هغه لوبه ده چې ډېرمشـــق، تمرين او لازم مهارت غواړي؛ له دې امله ځوانان تل په ډله ییزه توګه لامبوکوي چې د ډوبېدو د خطر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۵۱)تصویر، انترکانتیننتال هوتل (کابل)

د پېښېدو پر مهال له یوبل سره مرسته وکړي او یوبل وژغورلای شي.

دیا دونې وړده چې په تېزو اوبو او گرداو ونو کې باید له لامبو وهلو څخه ډډه وشي؛ په ځانگړې توگه هغه څوک چې لامبو وهلوکې ښه مهارت ونه لري، باید چې له لامبو وهلو څخه ډډه وکړي.

زیاتره ژوي له لامبو وهلو سره بلدي. په ډېرو اوبو او ژوروسیندونوکې، پرته له دې چې ډوب شي، په آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو څخه تېرېږي.

یادونه

کله چې څوک وغواړي د آس په سپرلۍ له لویو سیندونو څخه چې ژور وي، تېرشي، دتېرېدوپرمهال د آس رکابونه راټولوي او د زین پرسر(قاش) یې اچوي او آس په ډېرې آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو وځي. څوکه رکابونه لکه پخوا غوندې ځوړند وي، دلامبو وهلو پرمهال د آس پښې د رکابونو په منځ کې بندېږي او آس لامبو نشي وهلی چې په هغه وخت هم آس او هم سړی دواړه په اوبوکې ډوبېږي. د لامبو وهلو سیالۍ به پخوا دکابل په ښارکې د بابر شاه بڼ او باغ بالا په حوضونو کې جوړېدې. د اوبو ژوروالي به د ډنډ (حوض) په هره برخه کې توپیر

(۱۵۲)تصویر، بند امیر(بامیان)

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود یعنې له یوه متر څخه نیولې تر څلورو او پنځو مترو پورې ژوروالی یې درلود. د ډنډ په منځ کې له یوه سره بل سر ته قوي کېبلونه غځېدلي او کلک شوي وو او د ستړ یا پرمهال به ځوانانو او واتر پول کو ونکو لوبغاړو هغه کلک نیول او دمه به یې کوله چې ډوب نشي.

همدارنګه د قرغي بند، د سیستان جهیل، د باغ بالا حوضونو او په بند امیر کې به هم د لامبو لوبې او دکښتۍ چلولو سیالۍ تر سره کېدې.

موږ دلته د اوبو په اړه ځومتلونه راوړو.

- اوبه ترستونې، زوی ترپښو لاندې.
- اوبه په ډانګ نه بېلېږي.
- د زورور اوبه پورته دړومي.
- دري: آب نادیده موزه کشیدن خطاست.

(۱۵۳) تصویر، د باغ بالا هوټل او رستورانت(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې دخپلې سیمې د لامبو وهلو د دود په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- لامبو وهل څه ګټه لري؟
- که څوک دلامبو وهلو مهارت ونلري او لامبو وهي دکوم خطر سره مخامخ کېږي؟
- څاروي څه ډول لامبو وهي؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د لامبو د نورو ډولونو په هکله دکورنی له مشـــرانو څخه پوښتنه وکړي، په کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ ویشتم لوست

غېږنیول (پهلواني)

- تاسو تر اوسه پورې د پهلوانۍ یا غېږې نیولو ننداره کړې ده؟

زموږ په هېوادکې د ورزش او غېږنېولو بېلا بېل ډولونه دود لري چې د هغو له جملې څخه چینکي، مخامخ غېږ او پهلوانۍ نومونه اخیستلای شو.

دلته به د بېلګې په توګه د غېږ په غېږ او چینکي غېږنیونې تاسوته د روپېژندل شي.

- غېږ په غېږ

پهلواني یا سیمه ییزې غېږې زموږ د هیواد له لرغونو دودونو څخه دی چې زموږ د خلکو د فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي. سیمه ییزې غېږنیونې تاریخي او ملي ارزښت لري او ټول خلک له هغو سره مینه لري، آن سپین ږېرې سړي چې که د غېږنیونې توان هم ونه لري، خو د غېږنیونې په مراسمو کې د نندارې لپاره هرو مرو ګډون کوي.

د غېږنیونې لوبې زیاتره د خوښۍ او خوشحالۍ په ورځوکې ترسره کېږي.

لکه: په نوي کال، اخترونو او د جمعو په ورځوکې. دغه لوبې د ځانګړو قواعدو او اصولو تابع وي چې د هغو پر بنسټ جوړېږي. دغه لوبې په هغه ډګرکې ترسره کیږي، چې نندارچیان په یوه لویه دایره کې له پهلوانانو چار چاپېره ناست وي او د لوبې ننداره کوي. غېږنیونې لوبه د دوو پهلوانانو ترمنځ ترسره کېږي. د پهلوانانو د مبارزې بهیر کله ساعتونه اوږدېږي او له دواړو خواوو څخه یوهم نشي کولی پربل برلاسي شي.

هر پهلوان د غېږنیونې پرمهال یو پټو تر ملا تړي. ځوسیال یې له هغه کمربنده ونیسي او مقابل لوري ته ګوزار ورکړي. پهلوانان د دغو غېږو په بهیرکې یوازې په لاسونو او پښو سره خپل زورونه آزموي او د بل لوري ملا او متې را کاږي او په خپلو پښو د پهلوانۍ چلونه تر سره کوي، هربودا حق نه لري چې په خپلو لاسونو د سیال پښې ونیسي او یایې غاړه تاوه کړي.

په پخوا وختونو په کابل ښارکې ډېر نامتو پهلوانان وو چې د نړیوال المپیک په لوبوکې یې ګډون کاوه او ویاړنې مډالونه یې ګټلي دي. لکه: پهلوان نظام، د ریکاخانی رحیم، پهلوان ابراهیم، پهلوان احمدجان، پهلوان رحیم زرګر، پهلوان شجاع او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

چینکي غېږ نیوني

چینکي غېږ نېونی هم زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو له ډلې څخه ګڼل کېږي. دهغه د جوړېدو لاره داسې ده چې دواړه پهلوانان وړینې قاقمې اغوندي. لنګی تر ملا تړي او په ډګرکې په مبارزه پیل کوي. دواړه لوري په هڅه کوي چې یو پر بل یرغل وکړي او یو بل له ګریوان څخه ونیسي او کش یې کړي، «سغري ګردان» وکړي په اوږه یې واړ وي او یا یې په زنګون واخلي او پرېښو یې، په کوشک (لغته) ووهي او ډېر کوښښ کوي څو خپل سیال پرځمکه وولي او پر شایې څملوي. ځکه د سیالۍ وړلو شرط پرځمکه د مقابل لورې پرشا چپه کول دي.

کله چې یو بل په دې ډول پرځمکه څملوي او د میدان مشر دا ومني، نو ملاستی (لویدلی) پهلوان بایلونکي او هغه بل ګټونکی ګڼل کېږي.

د میدان مشر چې په خپله تجربه کار پهلوان وي هم قضاوت کوي او هم د پهلوانانو د سیالیو په وخت کې له سرغړونې او ناندریو څخه مخنیوی کوي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د غېږ نیولو ډولونه بیان کړي.

پوښتنې

- تاسو د پهلوانی څو ډوله سیالۍ پېژنئ؟
- زموږ د هېواد په کومو سیمو کې سیمه ییزې غېږ نیونې دود لري؟
- په لېسه او یا ستا سو په ټولګي کې داسې ځوانان شته چې پهلواني کوي؟
- د کابل ښار پخواني نامتو پهلوانان څوک وو؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له غړو څخه د سیمه ییزو غېږنیونو د سیالیو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

اوه ویشتم لوست

په بېلا بېلو لوبوکې ملي ټیمونه

- زموږ په هېوادکې څو ډوله لوبې دود لري؟

له ســیمه ییزو لوبو سربېره چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې د خلکو په منځ دود وې، رسمي او نړیوالو لوبو هم دود درلود.

(۱۵۴)تصویر، پهلوانی

(۱۵۵)تصویر، فوتبال

(۱۵۶)تصویر، جیدو

د افغانستان دکرکټ ملي لوبډله دکرکیټ په حال کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېوادکې دوډیزې رسمي لوبې زیاتې دي او په هره برخه کې ځینې ځوانان ځلېدلي دي. هغه بدني لوبې چې په ډله ییزه او کله هم د دوو سیالو ډلو ترمنځ ترسره کېږي او زموږ په هېوادکې دود لري، په لاندې ډول دي: فوټبال، فوتسال، د (چمن پرمخ او دکنګل پرمخ) هاکي، واليبال، هندبال، باسکټبال، بايسکل ځغلول، غره ته ختل، کرکټ، ساکر او داسې نور.

هغه لوبې چې په دوو تنو ترسره کېږي لکه: پنګ پانګ، ټينس، بد منتن، او نورو څخه عبارت دي. همدارنګه زموږ په هېوادکې نورې لوبې لکه: تکواندو، بوکس، کانفو،کراته، جيدو، هوشو پهلواني، ضرب ميل، کيک بوکس او نور دي.

زموږ په هېوادکې يو شمېر نور دروند وزنه ورزشونه دود لري چې ډېر زور غواړي لکه: وزن پورته کول، پرې کشول، وزلوبه، تېره اچول، آس ځغلول او نيزه بازي.

(۱۵۷)دبليارد تصوير

(۱۵۸)تصوير، واليبال

(c) ketabton.com: The Digital Library

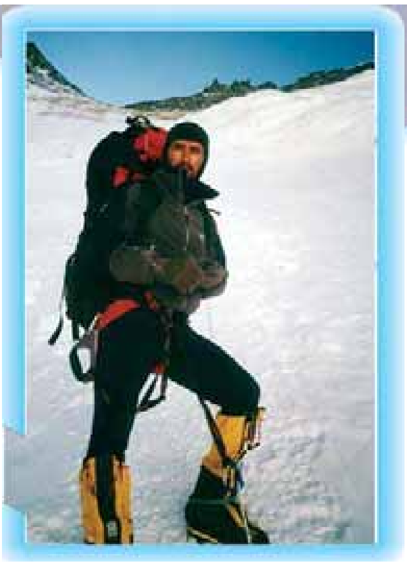

(۱۵۹) تصویر، غرختونکی ځوان

د پهلوانۍ لوبه چې زموږ په هیواد کې ډېره لرغونتیا لري، همدا اوس یې رسمي بڼه نیولې او د سیمې په کچه ددغه لوبې ځینې پهلوانان پېژندل شوي دي.

هغه لوبې چې په یوازې ځان ترسره کېږي او یو لوبغاړي خپل استعداد او ځواکمني ښکاروي، په لاندې ډول دي لکه: د نېزې، ګلولې او دیسک اچول، د ګلف لوبه او نور.

په غرونو کې د ګرځېدلو لوبه هم زموږ په

(۱۶۰)تصویر، باسکتبال

(۱۶۱) تصویر، د وزن پورته کول

(۱۶۲)تصویر، دتینس لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد کې دود ده. د هېواد ډېر ځوانان په ډله ییزه توګه د لوړو غرونو سرونو ته خېژي.

یادونه: ډېرې لوبې د انسان د روغتیا لپاره ګټورې دي، خو ځینې یې روغتیا ته زیان او خطر هم لري چې د بدن غړو ته درنه ژوبله پېښېږي او په اوږده موده کې د بدن غړي معیوب او له منځه ځي لکه: وزن پورته کول، وزلوبه، تېږه (ډبره) غور ځول، بوکس، او نورې رزمي لوبې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نورو لوبو او ورزشونو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ورزش څه ګټې لري؟
- کوم ډول نوښتونه د ورزشونو له پرمختګ سره مرسته کولای شي؟
- آیا تاسې او یا ملګري مو په پام کې لرئ، چې کومه ورزشي ډله جوړه کړئ؟
- تاسو په کومه لوبه کې استعداد او وړتیا لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نورو نړیوالو ورزشونو په هکله له نورو سرچینو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

د نړیوال المپیک په لوبوکې زموږ د هېواد د لوبغاړو بریا او لاس ته راوړنې

تاسوپوهېږئ چې زموږ ځوانانو په ۲۰۰۸ م کال کې د تکواندو په ورزش کې غوره مډالونه هېواد ته راوړل.

افغانستان د المپیک نړیوالې کمیټې غړیتوب لري. د لومړي ځل لپاره زموږ د هېواد لوبغاړو په ۱۹۳۶ م کال د برلین د المپیک په لوبو کې ګډون وکړ. له هغه مهاله تر اوسه پورې یې یو ولس ځلې د المپیک په دوبنی لوبو کې ګډون کړی دی.

(۱۶۳) تصویر انعام ګیتونکی ځوان

له هغو ستونزو سره سره چې په وروستی لسیزو کې زموږ په هیواد کې موجودې وې، په هغو لوبو کې چې زموږ لوبغاړو ګډون کړی دی، ښې نتیجې یې ترلاسه کړې دي. د ۲۰۰۸ م کال په لوبو کې چې په اندونیزیا کې ترسره شوې زموږ د هېواد ځلورو پهلوانانو په کې ګډون کړی و چې یو د سرو زرو او بو د برونزو مډالونه ترلاسه کړل.

(۱۶۴) تصویر مدال ګیتونکی ځوان

په ۲۰۰۸ م کال د چین د المپیک په لوبوکې زموږ لوبغاړي بریالي شول چې د تکواندو په لوبه کې د لومړي ځل لپاره په تاریخ کې ښه مډال ترلاسه کړي. همدا شان زموږ د کرکټ ټیم په ۲۰۰۸ م کال د امریکې په نیو جرسي، بریتانیا، تانزانیا او آسیایي لوبو کې لومړی مقام ترلاسه کړ.

زموږ د هیواد د ځوانانو د فوټبال ټیم د نړیوال جام او آسیایي ټاکنیزو او مقدماتي لوبوکې د سیمې د ځواکمنو هېوادونو پر وړاندې ښه وځلېدل. که څه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ هېواد ونه شـو کولی چـې د خپلې ګروه څخه پورته وځېږي خود خپلو سـيالانو په وړاندې دلوبډلې د بنـولوبو په ترسـره کولو، دهیواد په دننـه او بهرکې دکار پوهانو دستاینې او ددې لوبډلې دمینه والو دهیلو سبب شو.

نورو ورزشونو هم زموږ په هېوادکې د پام وړ پر مختګونه کړي دي.

ورزش او بې ساری بریالیتوب: زموږ یو هیواد وال پر بایسکل باندې له ټولې نړۍ راتاو شو او دغه سفرېې د بهرنیو چارو له وزارت څخه پیل کړ او دکابل – کندهار د سـړک له لورې هرات او وروسـته ایران ته ولاړ. دغه سفرېې یونیم کال وخت ونیو. په دغه موده کې د ایران، ترکیې، بلغاریې، یوګو سـلاویا، اتریش، چک، جرمنې، هالنډ او د فرانسې له هېوادونو تېرشو، امریکا او د ملګروملتونو د سازمان مقرته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د لوبغاړو د نورو ورزشـي بریاوو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- زموږ د لوبغاړو ورزشـي بریاوې په سیمه او د نورو هېوادونو په منځ کې څه ارزښت لري؟
- د نړۍ کوم هېواد په نړیوالو لوبوکې ترټولو لوړ مقام لري.

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د نړۍ د تر ټولو غوره لوبغاړو په برخه کې لیکلي معلومات ترلاسه کړي او په بل ساعت کې دې له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داووم ځپرکي لنیز

لوبې او بدني روزنه

سیمه ییزې لوبې بېلابېل ډولونه لري چې زموږ د هېواد په گوټ گوټ کې په ماشومانو، تنکیو ځوانانو او ځوانانو کې له پخوا څخه دود دي.

لامبو وهل زموږ د ځوانانو سیمه ییزه دودیزه لوبه ده چې د هغوی د روغتیا او سلامتی لپاره ډېره گټوره ده .

غیر نیول زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو او ورزشونو یو ډول دی چې اوږده سابقه لري. د سیمه ییزو ورزشونو څخه پرته د سیمې او نړیوال ورزش هم د ځوانانو ترمنځ دود لري. لکه: فوټبال، کرکټ، هاکي، والیبال او داسې نورې لوبې.

اخځلیکونه

۱_ پوهاند دکتور محمد افضل بنو وال، دکابل پوهنتون استاد، فولکلور شناسي، لومړی چاپ ۱۳۸۷ کابل. انتشارات سعید.

۲_ پوهندوی دکتور سید اکرام الدین حصاریان، دکابل پوهنتون استاد، دماستری دورې درسي کریکولم، دژبو او ادبیاتو پوهنځی، ۱۳۸۸ او ۱۳۸۹ هـ .ش کال.

۳_ اسدالله شعور، ترانه های کهسار.

۴_ دخلکو تفکر، دکتور عارف عثمان او عبدالحمید عاطف، چاپ دپښتو څېړنو نړیوال مرکز، دافغانستان دعلومو اکاډیمي.

۵_ ضرب الامثال او حکم، ضرب المثلونه، دکتور عنایت الله شهراني دکابل پوهنتون دښکلیو هنرونو دپوهنځی پخواني استاد.

۶_ د انټرنټ نه تصویرونه

۷_ جرگه، دسرحدونو، قومونو او قبایلو چارو وزارت خپرونه، شپږمه ‌‌‌شمه گڼه، ۱۳۸۸ کال وری _ غویی _ لېندۍ _ مرغومي _ تله _ لرم.

۸_ جانبی، د سرحدونو، قومونو او قبایلو چارو وزارت، خپرونه ۱۳۸۹، په نورستاني ژبه د ذکرشوي وزارت خپرونه- سرطان - سنبلې- جدي- حوت خپرونه.

۹_ دتیبو کلتور او فرهنګ، لیکوال محقق بسم الله حقمل، دویم چاپ جدي ۱۳۸۳ هـ . ش حلیمي پرینتینګ ایجنسي.

۱۰_ دتصویرونو تهیه او عکاسي، دملي گالری ، ملي آرشیف، دکابل لرغونی ښار، دبابرشاه بن، دنوې ښار دانتیک فروشی دکانونه، د یغمان چندل بایي څخه

۱۱_ هرات دیروز، امروز، مجید فدائیان ، رضا نظري آهاري، ددیپلوماسی د تاریخ او اسنادو مرکز، دپسرلي لومړی چاپ ۱۳۸۵ .

۱۲_ فصلنامه فرهنگي وپژوهشي دفرهنگ او ځوانانو دوزارت خپرندویه ټولنه. شماره اول سال ۱۳۸۵ هـ ش.

۱۳_ دېپچ درې دپښتنو ولسي دودونه، غلام سرور گلاب زی صافی ۱۳۸۶ هـ .ش.

۱۴- د انترنت څخه عکسونه.

۱۵- فرامرز، سیدعبدالله، یادداشتونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library